

194 HALVÅRSSKRIFT FOR

PRAKTISK TEOLOGI

TILLEGGSHEFTE TIL LUTHERSK KIRKETIDENDE

INNHOOLD

MENIGHETSFAKULTETETS
BIBLIOTEK

Olav Skjevesland: Praktisk teologi på norsk

Martin Lönnebo: Början till ett manifest

Tor Johan Sørensen: Veivalg i kirkerettens landskap

Tore Kopperud: Våre nye liturgier

Sideblikk * Ex libris * Lesefruktur

LUTHER FORLAG

HEFTE 1, 1984

Halvårsskrift for praktisk teologi

Tilleggshefte til Luthersk Kirketidende

Redaktører: Olav Skjevesland, Even K. Fougner, Tor Johan Sørensen, Tore Kopperud og Birger Henrik Fossum

Redaksjonssekretær: Øyvind Moberg Wee

Redaksjonsadresse: Gesellsvingen 34, 1349 Rykkinn

Abonnement:

HPT kan foreløpig bare fåes i abonnement som også inkluderer Luthersk Kirketidende. Slikt abonnement bestilles hos Luther forlag, St. Halvardsgt. 77, 0657 Oslo 6

Enkelthefter kan kjøpes eller bestilles hos:

Bok & Media (Lutherstiftelsens bokhandel), Akersgt. 47, 0180 Oslo 1

Forfatterinstruks

Manuskripter som ønskes antatt til trykking, må innsendes i renskrevet stand og med så få rettelser som mulig. Lengden bør ikke overskride 10 maskinskrevne sider, og evt. noteapparat søkes begrenset. Det utbetales ikke honorar, men forfatterne vil få tildelt 10 eksemplarer av tidskriftet.

INNHold HEFTE 1 – 1984

Halvårsskrift for praktisk teologi	1
Arnold Eidslott: Ghettoen og rommet	2
<i>Artikler</i>	
Olav Skjevesland: Praktisk teologi på norsk	3
Martin Lönnebo: Början till ett manifest	9
Rudolph Bohren: Lekfolkets eksistens er kvitteringen på vår preken	12
Tor Johan Sørensen: Veivalg i kirkerettens landskap	13
Tore Kopperud: Våre nye liturgier	21
<i>Sideblikk</i>	29
<i>Ex libris</i>	33
<i>Lesefruktur</i>	41

Halvårsskrift for praktisk teologi

Er det plass og behov for en ytterligere tilvekst til vår allerede frodige tidsskriftflora? Gjennom å forene kreftene med sikte på å skape det foreliggende produkt, har redaksjonskretsen allerede svart på spørsmålet:

- Vi mener at den praktiske teologi, generelt sett, bør bli gjenstand for en faglig oppvurdering i vårt hjemlige miljø.
- Vi hevder videre at dette ikke grunner seg i akademisk forfengeligheit, men i et reelt kirkelig behov.
- Vi tror dessuten at vår teologiske debatt fremover alt mer vil fortette seg omkring praktisk-teologiske problemstillinger, og dermed har vi behov for et tjenlig organ for faglige drøftelser.

Halvårsskrift for praktisk teologi (HPT) vil foreløpig utkomme som tilleggshefte til Luthersk Kirketidende. Det betyr i praksis at LK's lesere vil få HPT som en særytelse innenfor rammen av det ordinære LK-abonnement. Vi håper og tror at den foreliggende publikasjon vil oppleves som en ung og verdifull sidegren til det gamle og ærverdige Luthersk Kirketidende.

Redaksjonens sikte med denne nye publikasjon kan kort formuleres slik:

- Vi ønsker å formidle både alment orienterende artikler og spesialstudier innenfor disiplinen praktisk teologi.
- Vi vil bestrebe oss på en allsidig og aktuell litteraturorientering innenfor del-fagene.
- Vi håper dermed å levere fruktbare impulser til utdanning og etterutdanning av prester og andre kirkelige ansatte.
- Vi ønsker å skape en kanal ut til en bred leserkrets for dem som ønsker å arbeide og eksponere seg innenfor fagfeltet.

Våre *bokmeldinger* skal følge to ulike mønstre. De fleste vil være relativt knappe, innholdsangivende bokomtaler. Noen bøker vil dertil bli gjort til gjenstand for en bredere, refererende og vurderende behandling. Redaksjonen ønsker i tillegg å bryte opp en tradisjonell tidsskriftstil ved å bibringe leserne noen «*lesefrukter*» til inspirasjon og ettertanke, samt korte spissartikler – «*sideblikk*» på kirken og tiden. Dessuten er det vårt forsett å holde utblikk mot litteratur og kunst, ettersom åndsliv og kultur utgjør en vesentlig del av den horisont som omgir praktisk teologi og kirkeliv.

Vi inviterer hermed til studium og – reaksjon!

Redaksjonskretsen

Ghettoen og rommet

Hva vil du uttrykke
du tømmer i alfabetet

Jeg vil intet uttrykke
for alt er sagt alt er sagt

Jeg ville gi dere
en avglans en avglans

Hvis jeg i mine ord
blottlegger min væskende sjel

Dette gamle såret
som aldri ville gro aldri

Hvis denne sjel i ordet
bærer avglansen frem for dere

Den fjerne avglans
av kjærlighetens tømmer i dypet

Da har jeg fullbyrdet
min enkle gjerning i verden

Stammende å fremføre
Ordets ekko i alfabetets ghetto

Dette var min plikt
og derfor skapte Han meg

Tre tilbake alle dere
som vil kreve mere enn dette

Dette er det meste
og dette vil være det største

Høyere kan ingen nå
enn sytti lysår under Hans øyne

Arnold Eidslott

Fra diktsamlingen «*Adam imago Dei*»
Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1984

Praktisk teologi på norsk

Av Olav Skjevesland

Faglig status – eller: en Ouver-tyre i moll

I Humaniorautredningens delrapport om status og perspektiver innen forskning i religionsvitenskap og teologi (1973), finner vi en formulering til ettertanke omkring vurderingen av den praktiske teologi i vårt vitenskapelige miljø. I det avsnitt som søker å bestemme teologiens fagfelt, nevnes først de fire tradisjonelle hoveddisipliner: GT, NT, systematisk teologi og kirkehistorie. Men så heter det videre:

«Som en femte disiplin kan man regne den praktiske teologi, forsåvidt som man ikke bare sikter til den praktiske øvelse for vordende prester, som hos oss er henlagt til egne praktisk-teologiske seminarer, men til den historisk-systematiske utforskning av den kirkelige praksis i forkynnelse, liturgi, undervisning, organisasjonsformer etc. I alle tilfeller er det så meget av dette som like godt kan rubriseres enten under kirkehistorie eller systematikk, at det ikke er sterke grunner for å føre opp den praktiske teologi som egen disiplin.»¹

For en praktisk teolog er det i sannhet ikke mye å hente av faglig selvbevissthet og ansporende signaler i en slik passasje! Den er snarere en faglig fornærmelse enn en saklig beskrivelse –.

Det er å håpe at den nye Humaniora-utredning, som er under utarbeidelse, vil varte opp med en ganske annen tekst på dette punkt.

Fra én side sett er formuleringen nyttig: Den kan tjene som et temmelig representativt signal om den svake faglige anseelse praktisk teologi vitterlig har hatt i vårt teologiske miljø. Mer presist sagt har ikke faget noen sterk *akademisk* tradisjon hos oss. Vår praktiske teologi har ikke levet så mye i auditorienes milde luftning som i menighetslivets friske blest. Dens nærhet til det kirkelige praksisfelt har vært dens styrke. Rekrutteringen til lærerstillingene innenfor disiplinen har da også i det alt vesentlige skjedd blant praktisk arbeidende kirke-menn, med erfaringsbakgrunn i den pastorale hverdag.

Denne tradisjon er det mange grunner til å føre videre. Noen knugende skamfølelse behøver den ihvertfall ikke legge over oss. Når bl.a. dette halvårsskrift for praktisk teologi ønsker å bety et bidrag til faglig skjerpning, er det ikke for å dresse opp en gammel sliter i akademiske gevanter bare for staffasjens skyld: Grunnene må være av *saklig* art: Kirken trenger en innsiktsfull, faglig ledsager og rådgiver for å kunne gjøre en så god og allsidig tjeneste som mulig innenfor dagens kompliserte kultur- og samfunnsvirkelighet.

Forsøk på en bestemmelse av disiplinen praktisk teologi

Dermed er vi samtidig på sporet av en bestemmelse til disiplinen «praktisk teologi» – et spørsmål som forøvrig har vært, og er, gjenstand for inngående drøftelser.² Praktisk teologi er «vitenskapen om kirkens aktuelle samling og sendelse», sier *Rudolf Bohren*. Den er «vitenskapen om aktualiseringen av Kristus-hendelsen i verden», slik lyder *Manfred Seitz'* formulering.³

Vi vil forsøke å fange opp noen viktige aspekter på fagets plass og funksjon innenfor det teologiske helhetssystem gjennom følgende bestemmelse:

Praktisk teologi er den vitenskap som kritisk og konstruktivt ledsager kirkens praksis i dens selvoppbyggende og ekspanderende gjerning i verden.

Kommentar: Praktisk teologi er *vitenskap* fordi den arbeider på sitt stoff reflektert og metodisk, dvs. slik at man kan etterprøve dens fremstilling og argumentasjonssett («metode», gr. *methodos*, betyr nærmest: en vei andre kan gå etter). Den søker dertil, hvor det er saklig begrunnet, å inkorporere innsikter fra «hjelpedisipliner» i sine faglige tilrettelegninger på en tilsvarende gjennomtenkt måte.

Den praktiske teologi er videre *kritisk* fordi den hele tiden, bl.a. ut fra den normative kirkelære, har en etterprøvende og sanerende funksjon vis-a-vis den til enhver tid rådende kirkelige praksis. Og den er samtidig *konstruktiv*, fordi den ikke bare har vekterfunksjonen, men også arbeider ansporende og stifinnende med tanke på kirkens fremtidsvei.

Når vi dertil bruker verbet *ledsage*, er det bevisst valgt. For ordene «ledsager» og «å ledsage» er det sjelesorg il Et viktig signal er dermed gitt: Den praktiske teologi har også et medlidelsens og trøstens embete å utføre i kirken.

Med uttrykket «kirkens praksis» er antydning det spennende og sammensatte flettverk av kirkelig handling og teologisk teori. Det er bl.a. i lys av dette dynamiske praksisfeltet det

blir for snevert å lansere en rubrisering av den praktiske teologi under kirkehistorien og/eller den systematiske teologi, slik som i Humaniora-utredningen av 1973. Den praktiske teologi har i særlig grad sin faglige gjenstand i dette brede, levende og omskiftelige praksisfelt, hvor Kristusbudskapet – og dets bærer kirken – brytes med uavlatelige strømninger i samfunnslivet og kulturen.

Tre nødvendige utdypninger

I tillegg til dette forsøk på å antyde en bestemmelse av fagets plass og funksjon innenfor teologiens helhet, kan det være nyttig i vårt miljø akkurat nå å peke på noen ytterligere aspekter ved den praktiske teologi.

a) Praktisk teologi er ikke et fag som bare må sees under synspunktet av at det (aller nådigst?) skal integreres i den teoretiske utdanning. Revisjonsarbeidet med våre studieordninger de seneste år har bl.a. vært opptatt av denne problemstilling: Hvordan kan den praktiske teologi integreres sterkere i teoretikum? Det er et spørsmål om ikke denne måte å formulere seg på, kan blende av for et viktig anliggende: Praktisk teologi ber egentlig ikke om å få bli en smule mer integrert i det teoretiske studium, men spør mer radikalt om å få virke som *en integrerende instans* innenfor det teologiske arbeid overhodet!

Billedlig talt skulle den praktiske teologi stå sentralt plassert lik en trafikkmaskin, som alle teologisk veifarende kjørte opp på, før de derfra ble sendt ut i kirkelandskapet gjennom ulike avkjøringer – med ny bevissthet om teologiens ufrakommelige *anvendesside*.

b) Dermed er det også sagt noe om den praktiske teologis sammenholdende og *synteseskapende* funksjon. Vi kan, summarisk sagt, skjelle mellom tre typer tenkning: den analytiske, kreative og syntetiske.

Det er ingen tvil om at vår ordning for teologistudiet, med dens røtter i kontinental-skandinaviske tradisjon, fremelsker den analytisk tenkende akademiker, ja, endog den *kritisk-analytisk* innstilte teolog. Der gis langt

karrigere grobunn for den kreative og syntetiske tanke. Det må vel bl.a. være på denne bakgrunn *Martin Lönnebo* har formulert følgende tese: «En god teolog i klassisk mening är inte endast analytiker utan också diktare och skådare.»⁴

Et aspekt ved den praktiske teologi er å skape et videre rom for den kreative, og særlig den syntesekapende tanke i teologiens store hus. Et av teologiens fundamentale problemer etter dens vidtgående spesialisering, endog innenfor den enkelte disiplin, er nettopp mangelen på syntese. Teologiens indre sammenheng og overordnede kirkelige formål gripes ikke like lett av dagens teologiske studenter. De kan saktens til en viss grad mestre et visst antall faglige brokker. Men hva med deres syntetiske kraft, deres evne til å forbinde delene til et organisk hele – i *tjenestens* perspektiv?

Et motspørsmål ligger umiddelbart nær: Er det ikke den systematiske teologis særlige ansvar å være den sammenholdende instans? Jo, men jeg er redd systematikken mer forbinder de teologiske elementer i et *tilbakeskuende* immanent-teoretisk perspektiv. Den praktiske teologi åpner derimot veien *utad* og *fremad*, mot teologiens *anvendelse* – og kjenner dermed trykket fra den kirkelige praksis langt kraftigere.

c) Endelig skal det gjøres en ytterligere markering av *den konstruktive side* ved den praktiske teologi. Faget inngår ikke bare som element i en utdannelses-prosess som har til formål å sørge for rekrutteringen av kirkelig fagpersonell. Det søker også å gi bidrag til utforming av kirkens målbestemmelser og prioriteringer i samtiden – og for fremtiden. Dette ligger nettopp i det omtalte særtrekk ved den praktiske teologi at den ledsager kirken ut i et mangfoldig praksisfelt.

Her berører vi forøvrig to svakheter innenfor faget i dag. *For det første* er ennå praktisk teologi i for stor grad ensbetydende med pastoralteologi. Praktisk teologi som vitenskapen om kirkens – og da *hele* kirkens – aktuelle samling og sendelse (Bohren), trenger nettopp nå å besinne seg på en dobbelt bevegelse: menighetens retning *utad* i

det nådegaveutvidende perspektiv, og embetets bevegelse *innad* imot ny konsentrasjon om det spesifikt pastorale i dets tjeneste.

For det annet har den praktiske teologi hos oss ennå et altfor svakt empirisk grunnlag. Vi vet for lite om nesten alle sider ved kirkens tjeneste i dagens samfunnsvirkelighet. Derfor er vi i behov av (bevisst prioriterte) empiriske undersøkelser som basis for en mer velfundert kirkelig praksis og «strategi», om vi kan gripe til et slikt militært uttrykksett.

Faglige utfordringer – nå

Ved starten av det som forhåpentlig vil bli noe av en ny giv for den praktiske teologi i vår kirke, kan det være nyttig å forsøke seg på en oppstilling av aktuelle faglige utfordringer. Hvilke oppgaver er det vi bør ta fatt på innenfor de enkelte disipliner av den praktiske teologi? La oss forsøke en katalogisering – vel vitende om at dette bare kan bli foreløpige og ufullstendige antydninger.

a) *Pastorallæren*

Vår kirkesituasjon, preget av emigrasjon fra folkekirkemenighetens randsone og erosjon i dens sentrum, gjør det til en ytterst presserende oppgave å gjennomtenke prestetjenestens plass og funksjon akkurat nå. Eller for å gjøre den helt nødvendige utvidelse av perspektivet: Vi må utforme en pastorallære som fremmer det nytestamentlige samsyn og samvirke mellom det kirkelige embete og menighetens øvrige nådegaver – og som gjør dette innenfor rammen av en bevisst tenkning om å samle kirken til *indre* konsolidering og *utadrettet* evangelisering.

Jeg ser egentlig ingen annen teologisk akseptabel fremtidsvei for vår kirke, og de øvrige vest-europeiske folkekirker, enn at vi – som prester og lekfolk – sammen deler med hverandre de ansporende visjoner som ligger i Paulus' lære om nådegavenes samarbeid på å bygge opp Kristi legeme. Og at vi dernest *forplikter* oss på disse – for så å vandre under tro og beven mot de nærmeste år, som etter alle tegn å dømme vil bli helt avgjørende for utviklingen i kirke og folk.

I denne situasjon er vi i behov av godt kirke-
lig lederskap, både faglig og åndelig be-
dømt. Gjennom ajourført pastorallære,
hjulpet av innsikter fra almen lederskapste-
ori, må vi utvikle det lederskap som nett-
opp kan understøtte en erobrende folke-
kirke-strategi. I denne sammenheng må en
kraftig strek settes under nødvendigheten
av de tjenlige *samarbeidsholdninger*. På
teologisk språk: I Kristi kjærlighet gjør vi
det ytterste for å bevare freden og tjenestens
glede i menighetens søskenfelleskap.

Det er talt og skrevet mye om samarbeid
og kollegiale holdninger i kirken de seneste
år, samtidig vet vi at det fins spenninger på
menighetsplanet i en grad som er uaksepta-
ble. Her avdekkes en underlig mekanisme:
Det man gir høy bevissthet, øker man sin
følsomhet på. Og der hvor følsomheten
opptrappes, utvikles sårbarheten – med
hurtig antente personkonflikter som mulig
konsekvens. Dette er en innebygget rekyl-
effekt i mye forebyggende arbeid – et slags
profylaksens paradoks. Hvilket selvsagt
ikke skal ta fra oss motet til ytterligere ar-
beid på de gode samarbeidsrelasjoner!

– Denne påpekning minner oss samtidig
om at arbeidet på det personlige, fromhets-
messige plan må være et selvsagt element i
enhver praktisk-teologisk problembearbei-
delse. I Frans av Assisis bønn har et viktig
poeng fått sin klassiske form: «Det er ved å
glemme seg selv at man finner seg selv». Finner seg selv også i et godt kollegafor-
hold, kunne vi kanskje føye til –?

b) Sjelesorgen

Det har vært påpekt flere ganger at det er sjele-
sorgen som nå har hatt, og fremdeles har, den
største oppmerksomhet av de praktisk-teolo-
giske disipliner. Et hjemlig tidssignal i så måte
er den store leserkrets og solide forankring
Tidsskrift for sjelesorg har fått siden første hef-
te utkom høsten 1981. Sjelesorgen har med rette
fått sin solide posisjon. Og særlig pastoral-
klinikkerne har fart avgårde som selve brettsei-
lerne på den praktisk-teologiske innsjø, drevet
fremover av en uhyre gunstig faglig medvind.
Mens vi andre har kommet roende etter i våre
gamle prammer –.

Ett poeng ved denne nye publikasjon er å bi-

dra til en noe bedre balansering av oppmerk-
somheten innenfor hele det praktisk-teologiske
fagfelt. Ikke ved å prøve og presse noen disi-
plin ned, men ved å løfte de andre opp og gi
dem bedre spillerom!

En rask betraktning av sjelesorgens felt idag
aktualiserer bl.a. disse synspunkter:

– Sjelesorgen er både en avgrenset disiplin
og samtidig et element som skulle prege det
meste av kirkens praksis. Mitt inntrykk er at
sjelesorgen gjennom sin nyerhvervede selvbe-
vissthet har fått en noe for sterk slagside mot
det «profesjonelle». Den fremstår som en noe
isolert sær-disiplin. Det ville f.eks. være ut-
merket om sjelesorgen og homiletikken kunne
utveksle en nærmere faglig kontakt. Vi taler
således ofte om «en sjelesørgerisk preken». Men
hva er nå *det*?⁵ Ut fra hvilke kriterier kan,
og skal, en slik vurdering falle?

– I denne påminnelse om ikke å profesjionali-
sere seg på en outrert måte, ligger også det
poeng å utforme en sjelesorgteori og -praksis
som trekker hele menigheten inn i et medans-
var. Vi må søke å stimulere en sjelesorg *ved*
menigheten, ikke bare *i* den og *for* den!⁶

– Videre har sjelesorgens nye identitet i ve-
sentlig grad blitt knyttet til klinisk arbeid. Såle-
des har en formell veilederkompetanse hittil
kun vært knyttet til den pastoral-kliniske ut-
dannelse. Forvaltningen av slik kompetanse
har dessuten – slik fortøner det seg fra sidelin-
jen – vært ivaretatt på en temmelig snever må-
te. Vi må, som supplement, bygge opp en vei-
lederkompetanse også innenfor den ordinære
menighetstjeneste for å komme ut av den ensi-
dige vandring i de pastoral-kliniske sirkler.
Dette supplement er nødvendig bl.a. med tan-
ke på den etablering av veiledertjeneste som
må komme for teologiske studenter og kandi-
dater.

– Dypere i den faglige problematikk skjærer
de observasjoner som går på brytningen mel-
lom «bibelorientering» og «psykologisering»
når det gjelder selve sjelesorgens grunndimen-
sjon. Her står fremdeles en helt avgjørende de-
batt om fagets identitet og forankring.⁷ Situa-
sjonen er fortsatt labil, også i vårt miljø. Det
ville være av meget stor betydning for sjelesor-

gen her hjemme om det forholdsvis snart kunne skrives en lærebok som forpliktet seg på det beste i vår pastoralteologiske tradisjon, og som samtidig sto i en teologisk reflektert samtale med humanvitenskapene. En slik lærebok ville bidra til å stabilisere faget og styrke bevisstheten om det som vitterlig fins av sunne norske røtter til sjelesorgen!

c) Homiletikken

Det foreligger fremdeles mye upløyd land i vår kirkes *prekenhistorie*. Her kan man med begge hender gripe forskningsoppgaver med tanke på spesialstudier. I denne sammenheng venter vi forøvrig med spenning på *Olav Hagesæters* videreføring av sin bredt anlagte oversikt over «Norsk preken» (1. bind 1973).

Ellers påligger det homiletikken, som faglig ledsager av kirkenes forkynnelse, å holde denne forkynnelse bevisst om *hva* den til enhver tid faktisk bærer frem. Utfoldes det samlede bibelske budskap sakriktig? Skjer det avblendinger eller vridninger i det som forkynnes? – Slike spørsmål kan *innholdsanalyser* av forkynnelsesmateriale gi hjelp til svar på. Analyser av denne type tør ha en sanerende og påminnende effekt. Vi trenger slike undersøkelser foretatt på ulikt preken- og andaktsstoff.

I og med utgivelsen av *Tor Aukrusts* bok «*Exodus*» foreligger det nå på norsk to nye homiletiske håndbøker. Dermed skulle vel lærebokspørsmålet for en tid være løst. Nå bør vi sette en del krefter inn på å styrke *den praktisk-øvelsesmessige oppfølging* av predikanter i tjeneste, for å gi disse hjelp og inspirasjon i en situasjon som normalt er fattig på homiletisk stimulans og evaluering. Det foreligger nå initiativ, bl.a. fra Presteforeningen, til å få realisert slike «homiletiske repetisjonsøvelser», som både skal være opptatt av det saklig-innholds- og det teknisk-retoriske ved prekenen.

d) Kateketikken

På det kateketiske felt har det skjedd mye positivt de seneste år (jfr. dåpsarbeidet og konfirmasjonsfasen). Hvis vi ser på det kirkelige katekumenat i sin helhet, synes nødvendigheten av bevisst arbeid på en dobbel front nå å avteg-

ne seg alt tydeligere: (1) Den *indre-kirkelige* undervisning av «menighetskjernen» og det kristne hjem, dels for å grunnfeste disse i troen, dels for å utruste til medarbeiderskap i menighetsbyggingen. (2) Undervisningen i det *misjonerende* perspektiv:

«Med de fremtidsperspektiver vi lever under i dagens Europa, med et voksende antall av udøpte voksne og barn, dels fra vår egen nasjon og dels immigranter, vil på lengre sikt antakelig mye avhenge av om det lykkes å utforme gode *misjonerende* undervisningsprogrammer. Trolig vil disse måtte se nokså forskjellig ut i sammenligning med det vi er vant til fra de programmer vi har, og kjennetegnes bl.a. av større apologetisk energi, mer vilje til å begi seg inn i den verden som andre religioner og livsanskuelser eller mangel på livsanskuelser er, enda større konsentrasjon om det helt elementære.»⁸

e) Liturgikken

Et overblikk over norsk produksjon til liturgikkfaget viser at denne stort sett er av *historisk* og *fakta-preget* karakter (jfr. enkeltstudier og håndbøker av B. Gulbrandsen, H. Fæhn, I. Ellingsen og L. Flatø. Nevnes kan i denne forbindelse også H. Bergans avhandling «*Skriftemål og skriftestol*», 1982). – Utvilsomt er det herigjennom fremkommet og bearbeidet mye av liturgihistorisk materiale til kunnskap om veien frem til våre aktuelle gudstjenesteordninger m.v.

Inntrykket er altså at vi i hovedsak har fått historisk anlagte redegjørelser for de enkelte liturgiske rubrikkers utvikling. Hva vi savner, er liturgiske studier av *systematisk-teologisk* anlegg, som ut fra en prinsipiell angrepsvinkel søker å utarbeide «det liturgiske» som teologisk grunnkategori. Kort sagt: Vi har i vår kirke en serie nyttige enkeltarbeider om gudstjenestens historiske utvikling og aktuelle ordning – mens langt mindre er skrevet om liturgi-ens «sjel» og innside. Slike arbeider kan gi impulser til en sterkere utløsning av det *lovpri-sende* moment i norsk gudstjeneste, ja, i vårt fromhetsliv overhodet.⁹ (Jeg ser da bort fra de kvasi-doksologiske elementer som skvalper omkring i mye av norsk «kristen-pop»).

f) *Diakonien*

Diakonienens faktiske status og livskraft i norsk kirkeliv nå vil trolig være gjenstand for temmelig forskjellige vurderinger. Etter min mening er det en av de aller mest presserende oppgaver for norsk praktisk teologi å oppvurdere diakonien, og derved bidra til å gi den en mer sentral funksjon i våre menigheter. Etter en skarp og polariserende debatt, som har forløpt gjennom flere år, må vi – diakoniteologisk og praktisk – finne en basis for en opprustet omsorgstjeneste i menighetene.

I et pastoralteologisk utkast¹⁰, som vil utkomme mot årets slutt, har jeg mer inngående behandlet diakoniens svake posisjon hos oss akkurat nå, i et håp om å bidra til en vitalisering av en vanstelt grunnfunksjon i kirkens liv.

g) *Kirkeretten*

Som en naturlig konsekvens av vår tradisjonssterke statskirkeordning har kirkeretten i Norge i det alt vesentlige dreid seg om positivistisk utfoldelse og applisering av gjeldende statskirkelige bestemmelser. Det innebærer ingen kritikk av dem som embetsmessig har vært satt til å forvalte denne juridiske tradisjon om vi peker på at kirkesituasjonen nå, med gradvise endringer i Den norske kirkes rettstilstand gjennom de pågående reformer, gjør det nødvendig å ta opp en grunnleggende debatt om kirkerettens vesen og funksjon i en evangelisk-luthersk kirke (jfr. T. J. Sørensens bidrag i dette hefte). – Nyere kirkelige hendelser (Balsfjord, Høvik) har dessuten reist sentrale spørsmål vedrørende vår kirkes rettslige grunnlag.

Sluttord

Ovenstående skisse av oppgaver for norsk praktisk teologi – en liste som saktens kunne forlanges vesentlig – antyder at det er nok av utfordringer å ta fatt på. Arbeidet innenfor det enkelte fag må søkes utført under et dobbelt hensyn: For det første i respekt for del-fagets særegne objekt og problematikk. For det annet

med våkent blikk for å holde fagene sammen i deres indre, saklige forbindelse. Dermed kan vi unngå den faglige nærsynthet som taper sansen for ens rettmessige og beslektede nabo-skap. For i den kirkelige hverdag, som altså den praktiske teologi er satt til å ledsage kritisk og konstruktivt, flettes ofte de enkelte fagområder sammen i et nært samvirke.

Og hva livet sammenfører, bør ikke teorien adskille –.

Noter:

1. «Rapport om status og perspektiver innen forskning i religionsvitenskap og teologi i Norge i 1973», i NAVF. A. 5. *Religionsvitenskap og teologi*, s. 21f.
2. Se f.eks. *Handbuch der Praktischen Theologie*. Erster Band. Berlin 1975, s. 11–56.
3. R. Bohren: *Einführung in des Studium der Evangelischen Theologie* (Praktische Theologie). München 1964, s. 9. M. Seitz: *Praxis des Glaubens. Gottesdienst, Seelsorge und Spiritualität*. Göttingen 1978, s. 62.
4. M. Lönnebo: *Kristendomens återkomst*. Stockholm 1982, s. 190.
5. Jfr. Chr. Möller: *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde*. Göttingen 1983.
6. Jfr. M. Seitz (note 3): art. «Was ist Seelsorge – und wie geschieht sie durch Gemeindeglieder?» s. 73–83; R. Bohren: art. «Gemeinde und Seelsorge,» i *Geist und Gericht, Neukirchen-Vluyn* 1979, s. 129–142.
7. T. J. Sørensen: art. «Uro om sjelesorgen. Bibelorientering eller psykologisering?» i *TTK* 1982, s. 275–289.
8. I. Asheim: art. «Kristen kunnskap og undervisende virksomhet i kirken,» i *Prismet* 1982, s. 134–142 (139f).
9. Impulser i denne retning gir P. Lønning: *Høymesse*. Oslo 1979. Ellers nevnes her Ø. Bjørdal: *Lex orandi, lex credendi. A Lutheran Approach to Liturgical Theology*. Minnesota 1983 (Norsk utgave under forberedelse).
10. O. Skjevesland: *Levende kirke. Om nådegaver, tjenester og menighetsbygging*. Oslo 1984.

Början till ett manifest

Av Martin Lönnebo

Detta är inte ett försök att skriva ett praktiskt-teologiskt program för folkkyrkor i Norden som praktisk-teologisk forskning kan analysera, kritisera och stödja. Jag lider inte av en sådan uppenbar superbia. Däremot är det början till en själs beaktelse efter en tids reflexioner över vår nöd och våra möjligheter.

Låt dig såras av Kristus

Detta är det första. Folkkyrkans största utmaning är att hon mer bör bli vad hon redan är, nämligen kyrka, *kyriakos*, Herren tillhörig. Att vara Kristi kropp i världen är att bära Hans sår och Hans kors.

Det jag mest saknar i våra kyrkor är medlemmarnas, även prästernas och biskoparnas, *conformatio Christi*. Vi behöver «evangeliska helgon med handlingskraft». Vi har svårt att gestalta helgelsen. Folkkyrkan har ringa doft av den heliges närvaro. Var är dessa tårar över bristen, glädjen över nåden, lyckan i att få dela? I en värld präglad av erfarenhetstänkande räknas det som kan erfaras. Man vill möta Guds nåd, *incarnerad* i människor . . .

Så som världen ser ut är korsets teologi vår. *Agape* är överflöd av barmhärtighet och medlidande. Allkärleken hör glädjen till, men den skyr inte lidandet om det läggs på. Abraham och Jesus är förebilder i lidandet: «Det man

spar när det gäller Kristus, måste man betala tio gånger om till djävulen» (Luther).

Det är naturligt att en stor folkkyrka är trög och solkig. Ogräset står samman med vetet. De två slagen av växter är så snarlika, att ogräset stundom tror sig vara vete och vete ogräs. Det kan vi inte göra något åt. Felet är att lyckan och oron inför skördetiden är så ringa. Det eviga måste bli tydligare förenat med det timliga.

Vår situation är dock långt ifrån hopplös. Den upplevelse av andelöshet, som våra strukturer ger, finns inte hos våra troende medlemmar.

Låt dig såras av folket

En folkkyrka är med folket. Det innebär att vi tar del av folkets sorg och glädje. Endast den sårade hjälparen kan hjälpa. Vi kan inte i egenkap av välanpassade åskådare, kritiker och experter hjälpa de som sårats av meningslösheten, ensamheten, arbetslösheten, skillmässorna, tvivlet, fruktan för jordens utplåning. Man kommer inte att lyssna till oss. Man kommer inte att tro oss. Endast en broder kan tala till en broder. Det är därför som Gud blir människa,

För predikan, liturgin och kyrkans arbetsformer innebär detta en revolution. Det evangeliska helgonet måste bli världsligt. Även om

hon någon gång går upp till en hög talarstol, knäböjer hon i anden.

Det är en härlig utmaning att översätta evangeliet i politiskt och ekonomiskt språk. Guds rike skall inte reduceras, det skall genomtränga även det materiella. Detta är ju ingenting annat än den lutherska kallelsetanken omsatt i en demokrati, där även samhällets styrelse i princip åvilar den enskilde. En annan stor, positiv utmaning är att i vår tid gestalta en fullt mänsklig och kristen livsetik enskilt och i familj.

Låt dig tystas – men inte helt

Allt fler av oss har svårt att lyssna till predikningar. Många av oss tycker att den intellektuella standarden är föga hög, det emotionella engagemanget svagt, orden är nötta och allmänna, ofta sockrade med sentimentalitet. Teologin är föga existensiell, den själavårdande vägledningen är inte konkret, kvasipsykologin tränger på. Många av våra bästa kyrkokristna har svårt att uthärda oss men gör det ändå för Guds skull. Deras lön skall bli stor i himmelriket.

Jag är övertygad om att orden bör bli färre och långt mer eftertänksamma, präglade av insikt och ärlighet. Den klassiska retoriken är utmärkt, det är ju underbart att lyssna till en bra predikan, men retoriken är fordrande. Flertalet av oss skulle vinna på om vi förenklade våra predikningar till konkret och saklig textutläggning och själavårdande tillämpning samt att vi byggde ut undervisningen i dialogens form i smågrupper.

Dominikanerna avslutar på många håll predikan med en stunds tystnad. En god predikant berättade för mig, att han tyckte att detta var den bästa delen av predikan. Endast den predikan, som har haft ett budskap från evigheten till vår tid, tål tystnaden.

Ställ de tre frågorna

Kyrkans predikan och liturgi föds ur kyrkans teologi och andeliv. Mig förefaller det som om

kyrkans marginalisering de senaste århundradena har berott på att vi inte tillräckligt har vågat, kunnat eller orkat med de tre stora frågorna: Vad är sant? Vad är gott? och Hur hör de två samman?

Frågan Vad är sant? är västerlandets största. Svaret formulerad av den moderna vetenskapen är dess triumf. Ett nytt språk och ett nytt sätt att tänka har skapats som föga har kunnat förenas med kyrkan. Kosmos har vidgats till ofattbara dimensioner men Gud har blivit mindre. Den Gud vi möter i tidig kristen liturgi, förkunnelse och hymndiktning är större än nutidens trots att världen då var liten.

Reduktionismen har ostört fått förgifta och banalisera det vetenskapliga språket, ett av skapelsens förnämsta.

Frågan Vad är gott, rätt och skönt? har av reduktionismen förts åt sidan som mindre viktig, därför att den är mindre verklig. I svaret på den frågan har kyrkan ett tydligare stöd i uppenbarelse och tradition. En intensiv teologisk reflexion på detta område skulle behövas som stöd för förkunnelsen. Av denna fråga följer andra, t ex: Hur ser värdenas rangordning ut? Vad är det största onda?

Den evangeliska kristenheten har skyggat för den fundamentalteologi, som leder till mystiken, dvs de positiva svaren om förening mellan vara och värde. Eftersom vi alla blir mystiker i himlen – alltså kontemplativa skådare förvandlade till gudomlig härlighet – är det inte orimligt att något förbereda sig redan här. I tomrummet efter mystiken träder mysticismen, rationalismen och oandligheten in.

Ställ åter Bibeln i centrum

Att tala om källan och prisa den släcker inte törsten. Det är alldeles uppenbart att en folkkyrka behöver bibelundervisning, både som massundervisning och kvalificerat fördjupande. Vi måste bli ett folk av läsare igen. Men bibelundervisningen i vår kultur är för flertalet människor beroende på hur långt vi har kommit med svaret på de stora frågorna: Vad är sant? Vad är gott?

Stå i kyrkporten

Huvudgudstjänsten i de nordiska kyrkorna är ofta föga medvetet målinriktade. Vad vill vi med söndagens huvudgudstjänst? Är medlen formade så att de passar målen? Det vi mest behöver nu är dels en evangeliserande, folklig, uppsökande gudstjänst, som når ut till de många, dels en vägledande, växandets gudstjänst omkring bibeln och nattvardsbordet. Vår vanliga högmässa utan nattvard befinner sig ofta mitt emellan och blir märkvärdigt betydelslös och menlös.

Gå fram till altaret

Vi är endast i början av nattvardsväckelsen. Om man exempelvis i en normalfösamling har en härlig, uppsökande gudstjänst första söndagen i månaden, så kan man duka nattvardsbordet för hela familjen de tre följande söndagarna – förutom meditativa vardagsmässor och något mer stormiga ungdomsmässor.

Konsten, denna vackra syster till teologin, bjuds in, inte endast som gäst utan som förkunnare.

Bygg upp husförsamlingar

Den gamla lutherska socknen, åtminstone i Sverige och Finland, var indelad i mindre om-

råden, s k rotar med olika ändamål, världsliga och andliga. Eftersom tro är det djupast personliga, växer den bäst i den lilla cellen innesluten i den stora kroppan. Dessa rotar kan återupplivas.

I byalagets, kvarterets, basgruppens eller rotens lilla gemenskap är den bästa, nära nog enda naturliga platsen, för en folkkyrka att fostra till lärjungaskap och utöva personlig diakoni.

Var frimodig och stolt

De en gång alltför självsäkra och högfärdiga nationalkyrkorna är nu förödmjukade, de är undantag i den bullrande och vitala samhällskroppen. Folkkyrkornas präster har inte förmerats på 600 år men folket tiodubblats och femtondubblats. Samhällets olika befattningshavare har tusendubblats. De översvämmar våra samhällen som Egyptens gräshoppor.

Men fatta mod. Evangeliet är unikt. Här är pärlan som överglänser allt. Jag skall sluta med att ge er alla en uppmuntrande hälsning från vår bibel: «Kristus var som son betrodde att råda över hans hus. Och hans hus är vi, så länge vi behåller den frimodighet och stolthet som vårt hopp ter» (Hebr 3,6).

«Lekfolkets eksistens er kvitteringen på vår preken»

I en artikkel om «Die Laienfrage als Frage nach der Predigt» i sin bok *Geist und Gericht* (omtalt under Ex libris i dette hefte), berører Rudolf Bohren et vitalt spørsmål mellom forkynnelsens kraft og menighetslivets sunnhet. Om å kalle frem – altså «provosere» – lekfolket skriver han (s. 55f):

«Spørsmålet som . . . reiser seg er om folket har Ånden. Det er derfor ikke primært lekfolkets aktivering vi har å tale om, men om Åndens komme. Om Ånden kommer, om Gud gjør gjerninger, om vi rives ut av den kirkelige kjedsommelighet og inn i Underet – dét er spørsmålet.

Når vi formulerer det slik, ligger en korintisk misforståelse nær, den mening at visse entusiastiske fenomener skulle postuleres. Jeg må derfor presisere: Spørsmålet om lekfolket som spørsmål om Åndens mottagelse er, praktisk sett, først og fremst et spørsmål om prekenen. Før Ånden mottas gjennom troens preken. Spørsmålet om lekfolket tilspisser seg således i Paulus' spørsmål til galaterne: «Fikk dere Ånden på grunn av lovgjerninger, eller var det ved å høre og tro? . . . Han som gir dere Ånden og som gjør undere blant dere, gjør han det på grunn av lovgjerninger, eller fordi dere hører budskapet og tror» (Gal 3,2-5)?

Går vi inn på denne paulinske måte å stille spørsmålet på, betyr dette for oss umiddelbart

et lettelsens sukk: Spørsmålet om lekfolket er ikke en sak som dreier seg om vårt management. Det er ikke vi som skaper eller oppfinder lekfolket. Men den Kristus som er nærværende i Ånden gjør også her alt nytt. Lekfolket er den Nærværendes verk. Men denne Nærværende gjør ikke sin gjerning uten oss. Han skjenker sin skaperånd gjennom vår forkynnertjeneste. Derfor «gjør» prekenen lekfolket, er *provokasjon* av dette folk i egentligste forstand. Lekfolket skapes gjennom prekenen. Det kommer ut av prekenen som sønner og døtre, som arvinger og bærere av Ordet. «Guds ord kan ikke være uten Guds folk» (M. Luther).

Her er vi tvunget til å formulere oss ensidig inntil det angripelige: Lekfolkets eksistens er et ekko og en gjenklang av evangeliets preken. Så svak og sterk som vår preken måtte være, er også vårt lekfolk. Vil man vite hvordan prekenen er, må man vite hvordan vårt lekfolk er. Lekfolkets eksistens er kvitteringen på vår preken.»

Veivalg i kirkerettens landskap

Et orienteringsløp i flere grunnretninger

Av Tor Johan Sørensen

Erkebiskop J. Vikström har nylig uttalt (Det finske kirkemøte 1984) at mange i kirken og vekkelsesbevegelsene har begynt å betrakte kirkens ytre ordning som et frelsesspørsmål. Dermed står man i fare for å innføre det «samvittighetenes slaveri» som reformatorene ville rense kirken for. Kombinasjonen av et høykirkelig embets- og kirkesyn og et reformert kirkeordningssyn virker så karakterfast, så fromt, så opptatt av å slå vakt om kirkens særpreg, men det er en ånd som er fremmed for sann lutherdom og våre gamle bekjennelsesbevegelser, hevdet erkebiskopen ifølge Kirke-Aktuelt (3/1984).

Her finnes noen av de spørsmålstillinger som også i Norge gjør en besinnelse på kirkerettslige grunnlagsproblemer nødvendige: Hvilken teologisk status har kirkens ytre ordning? Hva er «reformert» og hva er «luthersk» i synet på kirkeforfatningen? Hva må betegnes som «uhellige allianser» i kampen for kirkens rettslige særpreg?

Denne artikkel vil ikke prøve å svare direkte på disse spørsmål. Men hvis klisjéen om det provinsielle ved norsk teologisk miljø (og for den saks skyld ved det juridiske) stemmer, da gjelder det ikke minst bredden og dybden i kirkerettslig resonnement og orientering. Hensikten med det følgende oversyn er derfor å løfte blikket noe mot den internasjonale debatt –

slik den særlig grundig føres i Tyskland¹ – i håp om å få noen sentrale veimerker i sikte.

*

Det hører med til barnelærdommen på det kirkerettslige område at R. Sohm i 1892 radikalt påstod at det finnes en grunnleggende *motsetning* mellom rettens og kirkens vesen. Alle som senere har beveget seg inn på dette felt, har måttet forholde seg på en eller annen måte til hans «pnevmatiske» posisjon.

De grunnspørsmål som i kirkerettslig sammenheng skiller «åndene», kan egentlig begrensnes til to og formuleres slik: Finnes det holdbar teologisk begrunnelse for en spesifikk kirkelig rett? Hvordan skal man stille seg til konkret «utstråling» av bibelske, teologiske og bekjennelsesmessige utsagn på gjeldende rett i kirken (og da *rett* videste forstand)?

Man skal ikke ha arbeidet lenge med slike spørsmål på det kirkerettslige felt før man oppdager hvor kompliserte de er, og hvor spissfindig tenkningen og terminologien kan bli. Det er da heller ikke få tusen sider jeg har liggende foran meg på skrivebordet. – Oppgaven vil imidlertid i denne omgang bli begrenset til å prøve å ordne en del hovedtanker i et mest mulig oversiktlig mønster. I denne forbindelse har jeg hatt særlig god hjelp av artiklene til S. Grundmann og

K. Schlaich, som begge er fremtredende representanter for tysk kirkerett (se litteraturlisten).

Veien til høyre – «rettsteologisk» kirkerettstenkning

Etter kirkekampen og Barmen-erklæringen av 1934 (som alle reformasjonskirkene samlet seg om og som i år fyller 50 år!) måtte det i Tyskland² bli en kraftig forandring på den rent rettspositivistiske kirkerettstenkning, som stort sett hadde rådd grunnen tidligere.

Diskusjonen om grunnlagsspørsmål i den evangeliske kirkerett er fortsatt i hovedsak bestemt av tre hovedverk, som alle står i gjeld til denne skjellsettende historiske epoke. Det dreier seg om J. Heckel: *Lex Charitatis. Eine juristische Untersuchung über das Recht in der Theologie Martin Luthers*, 2. utg. Köln/Wien 1973 (1. utg. 1953); E. Wolf: *Ordnung der Kirche. Lehr- und Handbuch des Kirchenrechts auf ökumenischer Basis*, Frankfurt a. M. 1961 og H. Dombois: *Das Recht der Gnade. Ökumenisches Kirchenrecht*, bind I, Witten 1961/bind II, Bielefeld 1974.

Alle tre kirkerettslærde er helt entydige på det avgjørende punkt: Kirkens rett er i bunn og grunn ikke en del av den verdslige rett. Den er en åndelig rett som bygger på «Kristi lov». Derfor kan den også kalles kjærlighetens rett, og den følger – på et eller annet vis – de gitte bibelske anvisninger.

Kirkeretten er altså ikke lenger bare å forstå som en verdslig organisasjonsrett. Den utarbeides med utgangspunkt i det sentrale i det bibelske budskap og preges av fylde i det bibelske materiale.

Siden alle disse epokegjørende arbeider tenker kirkerett med utgangspunkt i kirkens vesen og funksjon, slår de Sohm så å si på hjemmebane. Den «rett» det for dem er tale om, er ingen øvrighets- eller tvangsrett, som uten hjemmel trenger seg inn på kirkens område. Det er en rett som springer like ut av selve evangeliet og dets gang mellom mennesker.³

Den konsensus som her kort har vært karak-

terisert, går under navn av «rettsteologi».⁴ Det er ikke lite oppsiktsvekkende når personer med svært forskjellig konfesjonell bakgrunn (Heckel: lutheraner, Wolf: reformert, Dombois: hugenottisk opprinnelse) kan enes om så meget, og i fellesskap se kritisk på en 400-årig protestantisk tradisjon.

Når dette har vært mulig, må det ved siden av de faktorer som allerede er nevnt, også pekes på det sterkere ekumeniske klima og – paradoksalt nok – på Lutherrenessansen.

Den rådende lutherske oppfatning hadde vært at Luther med brenningen av den katolske lovbooken (*Corpus Juris Canonici*) hadde bannlyst all selvstendig kirkelig rett og henvist rettsaspektet helt til verdslige myndigheter. Når Heckel går denne påstand nærmere etter i sømmene, nettopp i lys av Lutherrenessansen, kommer han imidlertid for sin del til den oppsiktsvekkende slutning at «alle hovedsaker i Luthers teologi inneholder et rettslig moment».

Når Heckel nærmere utformer sin kirkerettslige grunnposisjon, skjer det bl.a. ved hjelp av en personal tolkning av toreigmentslæren, som riktignok også har møtt atskillig motbør. Han går ut fra at menneskene i eskjatologisk perspektiv er delt i to grupper: Jesu disipler og de som har djevelen til far. Hver av disse grupper har også et vesensforskjellig rettsystem å forholde seg til, og i kirken er det den guddommelige lov – forstått som *lex charitatis* (kjærlighetens lov) – som gjelder. Mens denne lov retter seg til den enkelte kristne, har den sin parallell når det gjelder kirkesamfunnet i en positiv guddommelig rett (*ius divinum positivum*), som bygger på Bibelens bestemmelser om embetet, sakramentene osv.

Disse åndelige «grunnlover» trenger imidlertid i vår verden sin forlengelse gjennom en *ius humanum ecclesiasticum* som klart skiller seg fra verdslig rett, men som likevel i en forstand er menneskelig rett og tar i bruk menneskelig fornuft. «Rettssystemene» kan derfor i praksis komme til å nærme seg hverandre når de regulerer beslektede rettsspørsmål.

Selv om Heckel og den reformerte Wolf tenker forbausende likt i mange spørsmål, er det også

lett å registrere forskjeller. Den Barth-inspirerte Wolf går atskillig lenger enn sin lutherske kollega når det gjelder å trekke ut bibelske signaler for det han kaller et «broderlig kristokrati» og et «kristokratisk broderskap» med tilhørende presbyteriale og synodale strukturer. Hans arbeid med «bibelske anvisninger» innebærer generelt et forsøk på å overføre den såkalte lovens tredje bruk (usus tertius legis) på kirkerettens felt. Særlig i denne forbindelse er det han gjennom vidtgående slutninger på en rekke områder røper at røttene står fast plantet i en calvinsk tradisjon.⁵ Når Wolf videre rykker «nestens rett» og Matt 22,37–40 inn i sentrum av sine overveielser, er han imidlertid igjen langt lettere å «fordøye» for lutheranere.

Når det gjelder *Dombois tenkning*, er den på mange punkter så spesiell at det vil føre for langt å profilere den i forhold til de to ovennevnte bidrag. Noen karakteristiske trekk skal imidlertid være nevnt.

Dombois vil kritisk gjennomtenke alt som skjer i kirken i en rettslig dimensjon. Typisk er tanken om at prosessen er før retten, og at kirken først og fremst presenterer seg gjennom sin egenartede *praksis* (dåp, nattverd, absolusjon, ordinasjon, suksejsjon osv.). Dombois kirkerettslige refleksjon skjer utfra en kombinasjon av den såkalte «institusjonslære» og K. Barths tanker om kirkeretten som en liturgisk og bekjennende rett (Kirchl. Dog. IV/2). Kirkens spesielle fremtredelsesformer kan sees som «institusjoner» i betydningen av personale rettshandlinger med visse tilleggskriterier: foreningen av akt og status; et gitt og uanngripelig element midt i skiftende former osv. Disse «institusjoner» gjøres så av Dombois til gjenstand for en i vid forstand gudstjenestlig betraktningssmåte. – Den akt som grunnlegger de instituerende handlinger i kirken, er alltid en akt av guddommelig nåde, ifølge Dombois. Derfor kaller han også sitt hovedverk: «Das Recht der Gnade». Den statusrettslige, institusjonelle del av kirkeretten som han konsentrerer seg om, bygger altså på den betingelsesløse nåde som setter mennesket i en bestemt retts-tilstand.

I tillegg består imidlertid kirkeretten også

av rent normative utsagn, som de fleste andre kirkerettslærde legger langt større vekt på. Disse står imidlertid hos Dombois entydig under kravets fortegn, og betegnes i motsetning til «nådens rett» som ren «rettferdighetsrett». Denne skarpe splittelse mellom nåde og rettferdighet har nok brakt Dombois en meget tungtveiende kritikk, og mange har også reagert på hans tydelige skepsis til alt som er skjedd i kirken etter 1100-tallet.⁶

Selv om de innbyrdes forskjeller mellom representantene til dels er betydelige, kan vi sammenfatte *fellestrekkene* ved en «rettsteologisk» tilnærming til kirkeretten i noen brede og sentrale hovedlinjer som henger nøye sammen:

– Kirkeretten har vitnesbyrds karakter. Kirkens budskap krever bestemte rettslige ordninger – noe som altså ikke er i strid med kirkens vesen, men tvert imot en følge av det. Splittelsen mellom en «åndskirke» og en «rettskirke» blir dermed overvunnet.

– Kirkens rettslige ordninger er av en annen karakter enn verdslig rett, og springer ut av kristelige sentralbegreper som kjærlighet, nåde og broderskap. Likevel dreier det seg i en viss forstand om menneskelig rett – i verden, men ikke *av* verden.

– Kirkerettens konkrete former er hverken tidløst absolutte eller rene adiafora. De må hele tiden stå i et tjenende forhold til kirkens funksjon og oppdrag.

Veien til venstre – «sekulær» kirkerettstenkning

Vandringen langs denne vei kan gjøres betydelig kortere, særlig om vi holder oss til det moderne veistykket. Det har ikke i nyere tid oppstått noe kirkerettslig hovedverk i denne retning som på noen måte kan måle seg med de «rettsteologiske», men en del «avvikende» røster har forsiktig begynt å melde seg.⁷

Er egentlig de store grunnlagskonsepsjoner praktikable i den kirkerettslige hverdag? spurte E. Ruppel, riktignok så tidlig som i 1958. Kirken trenger rettslige bestemmelser for tje-

nesteforhold, reisegodtgjørelser og bygging av kirker. Da er det vanskelig konkret å la seg veilede f.eks. av Heckels tese om at «kirkeretten bare fortjener sitt navn om den fastlegges og praktiseres i kjærlighetens ånd (som *actus caritatis spiritualis*)».

Kritikken går også videre og hevder at på grunn av den faktiske og nødvendige sammenfiltrering av kirkelig og statlig rett, må man utgå fra et enhetlig kirkerettsbegrep som bare kan være av sekulær art (*U. Scheuner*).

Vi kan også nevne andre som nokså direkte krever en kirkerettslig avmagringskur. F. eks. hevder *H. Ph. Meyer* at det er betenkelig med en kirkerett som har større ambisjoner enn å begrense ondskaper innenfor sitt område (som vanlig rett innenfor sitt), og dertil skaffer forkynnelse fritt spillerom. Kirken trenger derfor en sekulær rett som andre store organisasjoner, selv om den utvilsomt har spesifikke områder som ikke uten videre kan sammenlignes med andre «størrelser» i samfunnet.

En «sekulær» posisjon kan vi også finne i dokumenter til den forente evangelisk-lutherske kirke i Tyskland (VELKD), og særlig tydelig i forbindelse med en viktig studie om kirkeforståelsen som utkom i 1977. F. eks. skriver *D. Rössler* i det offisielle materialet: «Kirken av den augsburgeke konfesjon er folkekirken. Den er det på en slik måte at det ikke består noen forskjell mellom samfunn og kirkemedlemskap. Kirken er den religiøse institusjon for samfunnet i det hele» (jfr. *W. Lohff/L. Mohaupt* (utg.): *Volkskirche – Kirche der Zukunft? Hamburg 1977 s. 55*). – Selv om dette er et usedvanlig upresist utsagn, er det ikke vanskelig å merke markedsføringen av et luthersk kirkesyn som er helt anderledes profilert enn f. eks. hos Heckel. (Tendensen i studiens kirkerettslige uttalelser går for øvrig generelt ut på for all del å unngå gjerningsrettferdighet under jakten på en adekvat kirkeordning. Underveis avsløres mye god lutherdom, men også svært mye angst.)

Det finnes altså en del klare tendenser til at sekulære synspunkter igjen trenger inn på kirkerettens område. Dermed vekkes også

konfesjonelt betingede kontroverser av gammel type på nytt til live, da kirker med reformerte innslag ikke på noen måte vil følge med i den «nye» utvikling (jfr. f. eks. *Kirche als «Gemeinde von Brüdern»* (Barmen III), utg. av *A. Burgsmüller* for det teologiske utvalg i den evangeliske unionskirke 1980 (bind I) og 1981 (bind II)). Denne kirkerettslige utvikling har også klare paralleller til konfesjonenes tradisjonelt forskjellige syn på kirkens forhold til politikken. (Jeg har imidlertid ikke inntrykk av at de som i Norge her tenker mest «reformert» og er ivrige etter å finne bibelske kriterier for politisk handling, alltid er like tent på å forfølge samme tankestruktur på kirkerettens område. Da står man imidlertid i fare for å snu toregimentslæren på hodet og innføre kristokrati i staten og cæsareopapisme i kirken.)

*

Men hvor stor er egentlig forskjellen mellom det vi har kalt veien til høyre og veien til venstre, og som i konfesjonelt perspektiv kanskje like godt kunne vært gitt omvendte retningsbetegnelser?

Motsetningene holder seg i hvert fall innenfor visse grenser. Vi kan f. eks. tenke på at også Heckel vil gi kirken en meget stor frihet i utformingen av sin rett, bare den ikke kommer i strid med Jesu «grunnordning»⁸ og kjærlighetens krav. Og når det gjelder et slikt kirkelig «kjerneområde», vil heller ikke de nevnte talsmenn for en «sekulær rett» benekte at det finnes en egen kirkelig rettsordning som er selvstendig overfor den verdslige. Imidlertid vil en tenkning som sterkt utvider anvendelsesområdet for kirkelig rett (f. eks. *Wolf*), måtte kjenne seg klart angrepet og utfordret av de «sekulære» tendenser.

Selv om motsetningene nok kan vurderes forskjellig, og kanskje nesten forsvinner for noen, trenger vi likevel å prøve en tredje vei. Det er i hvert fall fortsatt så mye som faktisk spriker, at det ville være nyttig med et litt mer samlende veivalg.

Den tredje vei

Finnes det en slik tredje vei?

Vi er i alle fall ikke alene om etterlysningen. F. eks. slutter den usedvanlig velorienterte *Grundmann* sin gjennomgåelse av den evangeliske kirkeretts nåværende historiske situasjon med følgende utblikk: «Etter at pendelen under inntrykk av kirkekampen er svinget fra Sohm og rettspositivismen til den mest ytterliggående rettsteologiske fortetning av kirkeretten, gjelder det nå på grunnlag av disse arbeider å finne en middelvei mellom en total sekularisering og en total åndeliggjørelse av retten – en vei som gir teologien sitt og retten sitt» (Ev. Staatslexikon, 2. utg. Stuttgart 1975 sp. 1224).

Selv har vi funnet viktige spor i denne retning hos *Schlaich* i hans bearbeidelse av bl.a. *A. Janssens* refleksjoner, som igjen er inspirert av G. Ebeling.

I motsetning til den «rettsteologiske» grunnposisjon betones det her at kirkelig liv er et liv i verden. Dette liv i verden – og her kommer så advarselen mot overdreven sekularisering inn – er imidlertid slett ikke ubundet av evangelium og åpenbaring. det er et liv i spenningen mellom frihet *fra* verden og *til* verden. Kirkerett blir i denne sammenheng en formidlings-tjeneste mellom det teologiske og det politiske (verden). Siden dette også er etikkens oppgave, blir det nær sammenheng mellom kirkerett og etisk tenkning, jfr. siste, ovenstående petit-avsnitt.

Denne konsepsjon gir bl.a. følgende utslag i den kirkerettslige grunnlagstenkning:

a. *Formidlingsarbeidet* (brobyggingen) mellom teologien og verden, som kirkeretten skal yte med henblikk på kirkens ordninger, går ut fra det som konstituerer kirken: ord og sakrament. Alle andre livsformer må stå i et tjenende forhold til dette grunnlag. Men det gjelder samtidig at forfatningsarbeidet skjer under hensynstagen til den historiske situasjon, slik at kirken kan bli hjulpet til en adekvat struktur i dagens verden. I formidlingsarbeidet konsentrerer kirkeretten seg derfor særlig om det brohode som må fundamenteres i samfunnet av i dag.

b. Da kirkerettens innhold ikke følger umiddelbart av de bibelske anvisninger, må det utarbeides på grunnlag av en *refleksjon* av samme type som toregimentslæren legger opp til, for å hjelpe frem den kristnes liv i verden. Det som teologisk må understrekes, er først og fremst hva retten skal tjene (telos). Kirkeretten må for øvrig utholde den samme spenning mellom overvinnelse av verden og deltagelse i verden som kjennetegner alt sant kristelig liv.

c. Dette fører til at kirkeretten *strukturelt* kommer til å *ligne på verdslig rett* som også har sin formidlingsoppgave å ivareta, nemlig mellom etiske normer og politisk virkelighet.⁹ Forskjellen ligger i kirkerettens spesielle formål, men den kirkerettslærde må altså operere med de samme juridiske kategorier som enhver annen jurist. (Med denne påstand knyttes også forbindelsen tilbake til de sosiologisk inspirerte kirkejurister som *H. Liermann* og *D. Pirson*. For dem har ikke kirkekampen spilt noen avgjørende rolle som premissleverandør, da Pirson fører videre tanker som Liermann hadde tenkt ferdig allerede rundt 1933.)

Gjennom de tankebaner som er antydnet i punkt a-c, får også denne type kirkerettstenkning sin *rettsteologiske* begrunnelse. Dette ladede begrep kan altså plutselig bli brukt om en teologisk tilretteleggelse av kirkeretten som *ikke* skiller den strukturelt fra verdslig rett. Selv om dette er en posisjon som nok befinner seg nærmere veien til venstre enn den til høyre, kan det være en brukbar start på det tredje veivalg i dagens landskap. La meg imidlertid til slutt peke på noen trekk som *samlet* igjen vil dra dette veivalg noen grader over mot høyre.

d. Selv om det kan være klokt, bl.a. for rettsikkerhetens skyld, å tilpasse kirkerettens struktur til det som er vanlig i dagens jus generelt, bør det likevel på en eller annen måte komme til uttrykk at kirkerett er «*bekjennende rett*». Kirkeretten må derfor inneholde passasjer der dens særegne formål kommer uttrykkelig til syne, og der ønsket om oppbyggelse av menigheten til liv i verden ikke drukner i rent teknisk – juridiske formler. (*Schlaich* nevner

«Erklärung zur Lehrverpflichtung» fra VELKD i 1956 som et vellykket eksempel på et slikt be-
kjennende preg. Jeg er redd dette moment ville
blitt mindre fremtredende i en tilsvarende er-
klæring i dag, nesten 30 år etter.)

e. Vi har sett at teologiske avgjørelser ikke
uten videre kan gjøre tjeneste som rettslige ut-
sagn (punkt b). Det trengs formidlende innsats
fra kirkerettens side. Den må imidlertid alltid
sørge for at det foreligger et energisk *forarbeid*
i nærkamp med *teologiske posisjoner og be-
grunnelser*. Teologer må derfor trekkes inn i
det kirkerettslige arbeid med en helt annen
tyngde enn det f. eks. hittil har skjedd i Norge.
Så får de heller på sin side akseptere at veien
ikke alltid er like rak fra deres fagområde og til
den konkrete lovtekst, som de kanskje skulle
ønske. (Hva betyr f. eks. forsoningstanken for
disiplinærretten i kirken og rettferdighetstan-
ken for en moderne differensiering av tjenes-
ter? Det trengs minst et par mellomtrinn fra
teologien og til den kirkerettslige regulering på
slike områder.)

f. De kirkerettslig impliserte må videre *diffe-
rensiere* sin tale om «retten» for at den skal bli
fruktbar for de mange forskjellige praktiske
områder av kirkens liv. Først og fremst må
man skjelve mellom *retten* i absolutt forstand,
og de *konkrete lover* med sine enkelte *bestem-
melser*. Dessuten finnes forordninger og anvis-
ninger med enda lavere rettslig dignitet. «Ut-
strålingen» av teologiske teser vil ikke være
like sterk på alle disse nivåer av gjeldende kir-
kelig rett, og den vil dessuten variere etter
rettsområde, og delvis etter den historiske
situasjon.¹⁰ F. eks. betyr teologien langt mer
for rettsbestemmelser om sakramentforvalt-
ningen enn for bestemmelser om flytnings-
godtgjørelse og ferier for kirkelig ansatte. Man
kan også tenke seg variasjoner ut fra teologi og
historisk situasjon når det gjelder den konkrete
oppfølging av rettsbestemmelser, inklusive
spørsmålet om man i unntakstilfeller også skal
gjøre bruk av verdslig tvang i denne forbin-
delse.

g. Dette fører oss over i en siste overveielse,
som tar sitt utgangspunkt i Luthers tale om at
den kirkelige ordning gjelder «som når man

hører en fortelling, ikke som en befaling eller et
påbud». Ja, kirkeretten er i sin kjerne visselig
ingen tvangsrett. Den bygger på hensynet til
nesten (Wolf: *Recht des Nächsten*), og det som
i vid forstand tjener evangeliets sak. Derfor
sørger den samtidig for romslighet. – I noen te-
ser til gudstjenesteordningene som VELKD ut-
arbeidet i 1977, kommer dette forbilledlig til
uttrykk: Avvikelser er tillatt så lenge de etter
menighetens syn kjennes påkrevet og kan gjen-
nomføres uten anstøt. Men samtidig må disse
forandringer selvsagt ikke bryte med det essen-
sielle teologiske grunnlag for ordningene.

En slik fleksibilitet oppleves sikkert av noen
nesten som en oppmuntring til kaos, og
særlig betenkelig virker det kanskje når
oppmykningen skjer på områder der det
kan kjennes eksistensielt nødvendig at ting
står fast. Men det er knapt tvil om at i kam-
pen mellom konformitet og fornyelse har
kirkeretten altfor ensidig tatt førstnevntes
parti og dermed drept mye sunn dynamikk.
(Den typisk norske «løsning» på problemet
lyder slik: «Bare gjør det, men spør ikke»!)
Vanskelighetene med generelle unntaksbe-
stemmelser skal selvsagt ikke bagatellise-
res. Kanskje skulle man likevel våge noe
mer i denne retning av hensyn til kirkens
særegne karakter, som retten ikke bør nek-
tes å bære et levende vitnesbyrd om? På en
eller annen måte må kirkeretten også klart
forkynne den evangeliske frihet.

*

Vender vi til slutt nesen entydig hjemover, slår
det en at mange her på berget fortsatt hevder at
teologi og rettsordning ikke har noe med hver-
andre å gjøre – som om Sohm ikke for lengst
var død eller rettspositivismen fortsatt bestod
som den eneste referanseramme for kirkeret-
ten. På den annen side finnes det også nok av
dem som ønsker å trekke slike rettslige konse-
kvenser av teologien at vi – geografisk uttrykt
– inviteres til å flytte et godt stykke fra Witten-
berg og til utkanten av Genève.

Det som sårt trenges, er et veiryddende sam-
arbeid mellom laudable jurister uten teologo-
fobi, og tilsvarende «rosverdige» teologer uten

juristisk mani. Mon tro om Gud vil unne den norske kirke en slik velsignet allianse? Det begynner å haste. ■

Noter:

1. Vitenskapelig kirkerett drives innenfor de evangeliske kirker egentlig bare seriøst på tysk-språklig mark og i Nederland. Et ærlig forsøk på å trekke inn nordligere egne gjennom skapelsen av et selskap for skandinavisk kirkerett (Århus 1969) har ikke båret særlig frukt.
2. Også den norske kirkekamp påvirket, naturlig nok, synet på kirkeretten. Under arbeidet med Kirkens Grunn (1942) var man, ifølge deltagerne, særlig nøye med utformingen av det dogmatiske og kirkerettslige innhold. Selv om skriftet bare inneholder ansatser til en ny forståelse av kirkerettens grunnlag, er det helt klart at det bryter med tradisjonen fra Sohm og synet på kirkeretten som et adiaforon, (jfr. T. Austad: *Kirkens Grunn. Analyse av en kirkelig bekjennelse fra okkupasjonstiden 1940-45*, Oslo 1974 s. 129 og 155f. (Det er ellers vanskelig å forstå hvordan Barmen-erklæringen kan ha betydning så lite for Kirkens Grunn som det synes å fremgå av Austads avhandling.)
3. I en av de få kirkerettslige artikler som er offentliggjort på norsk, skriver *Dombois* følgende: «Dennes (Sohms) tese kan teologisk og juridisk ansees som overvunnet» («Kirkerettens vesen og funksjon», i *TTK* 1970 s. 103). En tilsvarende konklusjon finnes også hos *W. Maurer* i en annen kirkerettslig artikkel («Læreembetet og kirkeretten», i *TTK* 1962 s. 5f.). Det eneste betydelige forsvar for Sohm i nyere tid er gjennomført av E. Brunner: *Das Missverständnis der Kirche*, Zürich 1951, norsk utg. Oslo 1951.
4. Se også fremstillingen hos *W. Steinmüller*: *Evangelische Rechtstheologie. Zwei-Reichellehre - Christokratie - Gnadenrecht*, Köln/Graz 1968. - I Norge har denne konsensus bl.a. fått nedslag hos T. Austad: «Nådemidlene og kirkeforfatningen», i festskrift til L. Aalen: *Kirken og nådemidlene*, Oslo 1976 s. 202-217 og i innstillingen fra Det frivillige kirkeråds utredningskommisjon av 1969 (*Den norske kirke og Staten*, Stavanger 1973).
5. En konfesjonelt betinget kritikk av slike tendenser finner man bl.a. i de kirkerettslige arbeider til *Maurer*, f. eks. *Pfarrerrecht und Bekenntnis*, Berlin 1957 og *Bekenntnis und Kirchenrecht*, Uppsala 1963.
6. Se videre vurderingen til S. Grundmann i *Theologische Literaturzeitung* 1963 sp. 810ff.
7. Se bl. a. «praksisrapporten» til A. von Campenhausen: «Erosion des Staatskirchenrechts?», *Luth. Monatshefte* 1984, s. 361-371.
8. Han nevner uttrykkelig at Jesus ikke bare har grunnlagt kirken, men også instituert det offentlige prekenembete, betrodd kirken nøkkelmakten og innstiftet to sakramenter.
9. Jfr. F. Castberg: *Staten og retten*, Oslo 1966 s. 43 o. e.
10. De spørsmål av lignende type som behandles av den almene rettsfilosofi, kan man f. eks. orienteres om i den nevnte, populære bok av Castberg (note 9). Her ser man også hvor galt det er å beskyldte Castberg for å være en ren «rettspositivist», slik det ofte er skjedd i kirkelig «buskagitasjon». Også i sin mye omtalte vurdering av kirkens juridiske status i forbindelse med Schjelderup-saken (*Statsreligion og kirkestyre*, Oslo 1954), finnes mer enn en enkelt og uangripelig fortolkning av gjeldende rett. Castberg er imidlertid preget av andre veiledende overlegninger enn de kirkelige representanter stort sett har lagt vekt på (jfr. E. Berggrav: *Contra Castberg om kirkens grunn*, Oslo 1954).

Litteratur (her begrenset til de aller viktigste bidrag som artikkelen bygger på):

H. Dombois: *Das recht der Gnade. Ökumenisches kirchenrecht*, bind I, Witten 1961/bind II, Bielefeld 1974

H. Dombois: *Evangelium und soziale Strukturen*, Witten 1967

J. Heckel: *Lex Charitatis. Eine juristische Untersuchung über das Recht in der Theologie Martin Luthers*, 2. utg. Köln/Wien 1973, som også inneholder oppfølgende art. av Heckel (1. utg. München 1953)

H. Liermann: *Deutsches evangelisches Kirchenrecht*, Stuttgart 1933

W. Maurer: *Pfarrerrecht und Bekenntnis*, Berlin 1957

D. Pirson: *Universalität und Partikularität der Kirche*, München 1965

A. Stein: *Evangelisches Kirchenrecht. Ein Lernbuch*, Neuwied 1980

W. Steinmüller: *Evangelische Rechtstheologie. Zwei-Reichellehre - Christokratie - Gnadenrecht*, Köln/Graz 1968

- E. Wolf: *Recht des Nächsten*, Frankfurt a. M. 1958
- E. Wolf: *Ordnung der Kirche. Lehr- und Handbuch des Kirchenrechts auf ökumenischer Basis*, Frankfurt a. M. 1961
- Evangelisches Staatslexikon*, utg. av H. Kunst/R. Herzog/W. Schneemelcher, 2. utg. Stuttgart 1975
- Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht (ZevKR)*, J. C. B. Mohr, Tübingen 1951ff
- H. Ammer: *Die Ordnung der Kirche*, Handbuch der praktischen Theologie I, red. H.-H. Jenssen, Øst-Berlin 1975 s. 229-297
- H. Dombois: «Kirkerettens vesen og funksjon», i *TTK* 1970 s. 102-113
- H. Dombois: «Ökumenisches Kirchenrecht heute», i *ZevKR* 1979 s. 225-249
- S. Grundmann: «Evangelisches Kirchenrecht», i *Ev. Staatslexikon* sp. 206-224
- W. Maurer: «Læreembetet og kirkeretten», i *TTK* 1962 s. 1-14
- W. Maurer: *Bekennntnis und Kirchenrecht*, Uppsala 1963 (*Acta Societas Theologicae Upsaliensis. Nova series* 1:1)
- H. Ph. Meyer: «Kirchenleitung nach lutherischem Verständnis», i *ZevKR* 1980 s. 115-135
- E. Ruppel: «Forderungen für die Praxis des Kirchenrechts», i *ZevKR* 1957-58 s. 285-294
- K. Schlaich: «Die Grundlagendiskussion zum evangelischen Kirchenrecht», i *Pastoraltheologie* 1983 s. 240-255
- U. Scheuner: *Schriften zum Staatskirchenrecht*, Berlin 1973

Våre nye liturgier

Av Tore Kopperud

I den praktiske teologi har liturgikken sin selvfølgeligelige plass. I et tidsskrift for praktisk-teologi er det like selvfølgeligelig at vi nokså fast kommer til å behandle liturgiske spørsmål. Og vi har ikke mangel på stoff for tiden. Liturgikommisjonen (LK) har gravet fram mye verdifullt materiale i løpet av sin virketid, og dens mange medlemmer gjennom årene fortjener vår oppriktige takk for sin innsats over kortere eller lengre tid. Dette siste må vi nødvendigvis komme tilbake til ved en senere anledning.

Når dette leses, har LK trolig hatt sitt aller siste møte, og dermed er en snart 20-årig liturgihistorisk epoke til ende. «Liturgikommisjonens tid»: 1965–84. Skjønt til veis ende er vi slett ikke nådd i vårt hjemlige liturgiarbeid, om LK har levert sine siste utkast. En del forslag har vært ute til høring og bearbeides nå videre. En del andre forslag er allerede eller skal ut på en tilsvarende runde. Ett av disse utkast ønsker vi å presentere her. Det gjelder LK's *Utkast til Ordning for ekteskapsinngåelse med forbønn* (i det følgende: U).

Vi har vurdert det slik at denne ordningen er av spesiell interesse for prestskapet. Så får det ikke hjelpe om det kunne være ganske andre liturgiske spørsmål en hadde ønsket å starte med i et tidsskrift som dette.

Vi starter altså midt i den liturgiske hverdag. Noe programmatisk er det vel også i det: Vi

ønsker ikke minst å ta opp dagsaktuelle liturgiske spørsmål til en noe bredere behandling – prinsipielt og praktisk.

I og med at våre nordiske søsterkirker også er inne i en liturgisk revisjonsperiode, faller det naturlig å hente inn materiale herfra til nærmere belysning av de spørsmål vi selv har på dagsordenen. Når det gjelder ekteskapsinngåelsen, bør man være oppmerksom på følgende:

Sverige (S): *Gudstjänstordning för Svenska kyrkan*. 1982 års alternativ til Den svenska kyrkohandboken, *Kyrkliga handlingar* – 39ff/Vigsel), Skeab/Verbum 1982

Danmark (D): *Dåb og brudevielse*. Betænkning afgivet af Kirkeministeriets liturgiske kommission (Betænkning nr. 973), København 1983

Finland (F): *Betänkande*. Utarbetat av den av Finlands evangelisk-lutherska kyrkas XXI ordinarie kyrkomöte 1973 tillsatta Handboks-kommitten (*Kyrkliga förretningar/s*. 44ff Vigsel), Helsingfors 1980

I hvilken grad det til en hver tid blir mulig å henvise direkte til dette materialet, vil ikke minst være et spørsmål om spalteplass. Men her er i hvert fall en del nyttig ressursmateriale nevnt, så får de spesielt interesserte grave videre på egen hånd.

U er et dokument på i alt 22 A-4 sider foruten

nynorskformen av selve ordningen og et historisk bilag.

I det følgende er det selve ordningen m/veiledning som gjengis (herunder også Forbønn for borgerlig inngått ekteskap).

LK's bakgrunnsmateriale og motivering for utkastet vil vi søke å hente inn under våre kommentarer til slutt på de punkter det kan synes særlig nødvendig.

I disse kommentarene ønsker vi ikke å gi altfor fyldige og endelige svar på alle de spørsmål som dukker opp under gjennomlesningen av U. Vel så meget ønsker vi å reise en del problemstillinger som leserne selv får arbeide videre med på egen hånd.

Ordning for inngåelse av ekteskap

Veiledning

- 1) Etter vår kirkes syn er ekteskapet Guds skaperordning – til ektefellenes gjensidige støtte og glede, og for å føre slekten videre.
- 2) På grunn av sine mange og vidtgående konsekvenser for de slekter det gjelder, og for samfunnet som helhet, er ekteskap i alle land og kulturer en grunnleggende sosial institusjon, og ekteskapsinngåelse en handling av offentlig og rettslig karakter.
- 3) Ekteskap inngås ved at kvinne og mann offentlig, i vitners nærvær og for godkjent (borgerlig eller kirkelig) myndighet avgir løfte til hverandre om at de vil leve sammen i ekteskap.
- 4) Ekteskapsinngåelse etter kirkens ordning består av to deler: den borgerlige handling med ekteskapsinngåelsen, og den kirkelige del med skriftlesning og forbønn.
- 5) Før handlingen har den som skal forrette – unntaksvis en annen på dennes vegne, en samtale med brudeparet. Brudeparet kan fremsette ønske om å ta med visse frivillige ledd i handlingen. (Se II, ledd 11).
- 6) Salmer og sanger må på forhånd godkjennes av forrettende prest og det musikalske stoff av organisten.
Utsmykning av kirken etter lokal skikk bestemmes helst i samråd med presten.

7) Den forestående vigsel bør bekjentgjøres i forveien i kunngjøringene ved en gudstjeneste, og brudeparet tas med i den etterfølgende Forbønn.

8) Ektepar som har inngått ekteskap for borgerlig myndighet, kan siden anmode om kirkens forbønn. I så fall benyttes del II med visse endringer i ledd 1–3.

9) Presten er iført alba og hvit stola (eller messeskjorte).

Ekteskapsinngåelse med forbønn

I Inngåelse av ekteskap

1. INNGANG

Frivillig tillegg

Det ringes eller kimes med klokkene før og etter handlingen.

Det spilles på orgelet til inngang.

Brudeparet kan gå sammen fram til koret og sette seg ved siden av hverandre.

Eventuelt kan bruden ledsages til sin plass i koret av en representant for familien.

Deretter kan det utføres egnet vokal- eller instrumentalmusikk.

2. EKTESKAPETS INNSTIFTELSE

Presten ved alteret

Kjære brudepar!

Gud har innstiftet ekteskapet, til glede og hjelp for oss mennesker, for at vi skal støtte hverandre og nå fram til stadig dypere samhörighet i gode og onde dager. Å leve sammen som mann og hustru er å leve i tillit og kjærighet, ha omsorg for hverandre og for hjemmet og trofast stå ved hverandres side livet ut.

Eller

Kjære brudepar!

Gud har skapt oss til å leve i samfunn med ham og med hverandre. Han har ordnet det slik at mann og kvinne skal være ett, og han har stadfestet dette fellesskap med sin velsignelse. Ekteskapet er Guds gode gave. Her prøves vår vilje til å dele glede

og sorg, til å gi og ta imot, til å forstå og tilgi. Her skal mann og kvinne vokse nærmere hverandre og strekke seg i tro og håp mot alt det Gud har å gi.

Felles fortsettelse på begge alternativer

Guds ord sier om ekteskapet at det er hellig og ukrenkelig. Det står skrevet i 1 Mosebok:

Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem. Gud velsignet dem og sa til dem: «Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere.» Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt. (v. 27-28a + 31a)

Og vår Herre Jesus Kristus sier: «Har dere ikke lest at Skaperen fra begynnelsen av skapte dem til mann og kvinne og sa: Derfor skal mannen forlate sin far og sin mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett. Så er de ikke lenger to; deres liv er ett. Det som altså Gud har sammenføyd, skal mennesker ikke skille.» (Matt 19,4-6)

3. EKTESKAPET INNGÅS

Brudeparet går fram til alterringen.

Så spør jeg deg, NN (*brudgommens fulle navn uten tittel*), for Guds åsyn og i denne forsamlings (disse vitners) nærvær: Vil du ha NN (*brudens fulle navn uten tittel*), som står ved din side, til din hustru?

Brudgommen

Ja.

Presten

Likeså spør jeg deg, NN (brudens fulle navn uten tittel): Vil du ha NN (brudgommens fulle navn uten tittel), som står ved din side, til din ektemann?

Bruden

Ja.

Presten

La denne forsamling (disse vitner) høre deres løfte til hverandre.

Brud og brudgom vender seg mot hverandre.

De gir hverandre høyre hånd (eller tar hverandre i begge hender) og blir stående slik mens de avgir løftet.

Presten fremsier løftet ledd for ledd, først for brudgommen, som gjentar hvert enkelt ledd.

Jeg tar deg, N (*bare fornavnet*), til min hustru.

Jeg vil elske og ære deg /
og bli trofast hos deg /
i gode og onde dager /
inntil døden skiller oss.

Og deretter for bruden, som gjentar hvert enkelt ledd

Jeg tar deg, N (*bare fornavnet*), til min ektemann.

Jeg vil elske og ære deg /
og bli trofast hos deg /
i gode og onde dager /
inntil døden skiller oss.

Presten

Det Gud har sammenføyd, skal mennesker ikke skille.

Brudeparet slipper hverandres hender.

Frivillig tillegg

Gi nå hverandre disse ringer, som dere skal bære til tegn på deres løfte om troskap.

Hver av dem setter ringen på fingeren til den andre.

Presten

Dere har lovet hverandre at dere vil leve sammen i ekteskap og har bekjent dette for Gud og mennesker og gitt hverandre hånden på det, derfor er dere nå rette ektefolk.

Presten gir vigselstesten til brudeparet, som går og setter seg.

II Forbønn for ektefolkene

4. SALME

5. SKRIFTLESNINGER

Presten

La oss høre hva Guds ord sier om kjærligheten og om samlivet i ekteskapet.

Ektepar og menighet sitter under lesningene.

Det skal leses én tekst fra hver av de følgende fire grupper.

A I Høysangen i Det gamle testamente leser vi om kjærligheten mellom mann og kvinne.

Kjærligheten er sterk som døden, lidenskapen flammer opp som ild, som en mektig flamme. Ingen vannflom slokker kjærligheten, elver kan ikke skylle den bort. (8,6b-7a)

B I Det nye testamente finner vi denne høysang til kjærligheten:

Kjærligheten er tålmodig, kjærligheten er velvillig, den misunner ikke, den skryter ikke, er ikke hovmodig. Den gjør ikke noe usømmelig, den søker ikke sitt eget, blir ikke oppbrakt og gjemmer ikke på det onde. Den gleder seg ikke over urett, men har sin glede i sannheten. Kjærligheten utholder alt, tror alt, håper alt, tåler alt.

Så blir de stående, disse tre: Tro, håp og kjærlighet. Men størst blant dem er kjærligheten. (1 Kor 13,4-7+13)

C Både i gode og onde dager skal vårt liv være båret av denne kjærlighet.

Slik skriver apostelen Paulus; Bær hverandres byrder, og oppfyll på den måten Kristi lov. (Gal 6,2) Paulus skriver også:

Gled dere i Herren alltid! Igjen vil jeg si: Gled dere! La alle mennesker få merke at dere er vennlige. Herren er nær! Vær ikke bekymret for noe! Men legg alt dere har å be om, fram for Gud i bønn og påkallelse med takk! (Fil 4,4-6)

Eller

Slik skriver apostelen Paulus: Bær hverandres byrder, og oppfyll på den måten Kristi lov. (Gal 6,2)

Paulus skriver også:

Kle dere i inderlig medfølelse, godhet og ydmykhet. Ta dere ikke selv til rette, men strekk dere langt så dere bærer over med hverandre og tilgir hverandre hvis den ene har noe å bebreide den andre. Som Herren har tilgitt dere, skal dere tilgi hverandre. (Kol 3,12b-13)

D I Jesus Kristus har Gud vist oss den fullkomne kjærlighet. Slik står det skrevet i Johannes' evangelium, der Herren sier:

Likesom Faderen har elsket meg, har

jeg elsket dere. Bli i min kjærlighet! Hvis dere holder mine bud, blir dere i min kjærlighet. Dette har jeg sagt dere for at dere kan eie min glede, og deres glede kan være fullkommen. (15,9-11)

Eller

Slik står det skrevet i første Johannes' brev:

Kjærligheten er ikke det at vi har elsket Gud, men at han har elsket oss og sendt sin Sønn til soning for våre synder. Mine kjære, har Gud elsket oss slik, da skylder også vi å elske hverandre. Ingen har noen gang sett Gud, men dersom vi elsker hverandre, blir Gud i oss, og hans kjærlighet er fullendt i oss. (4,10-12)

Frivillig tillegg

La oss bekjenne vår hellige tro.

Alle

Jeg tror på Gud . . . Amen.

Alle står mens trosbekjennelsen fremsies.

6. TALE

Presten holder en tale over et passende ord fra Bibelen.

7. FORBØNN

Presten

Alle ting blir helliget ved Guds ord og bønn; derfor vil vi be for dere i Jesu navn.

Ekteparet kneler på alterringen, og presten sier, idet han under den første bønn legger hånden på mannens og deretter på kvinnens hode:

Barmhjertige Gud og Far.

Du som har innsatt ekteskapet og velsignet kvinne og mann, vi ber deg, la din velsignelse hvile over de to som her kneler for ditt ansikt. Fyll dem med din kjærlighet og bygg deres hjem i fred. Se til dem i nåde og styrk dem med din Ånd, så de i gode og onde dager setter sin lit til deg, holder trofast sammen og hjelper hverandre fram mot det evige liv. La oss sammen be.

Alle

Fader vår . . . Amen.

Ekteparet setter seg på sine plasser.

8. SLUTNINGSSALME

9. VELSIGNELSEN

Liturgen

Ta imot velsignelsen.

Eller

Herren være med dere.

Menigheten

Og med deg være Herren. (Noter)

*Alle reiser seg**Liturgen*

Herren velsigne deg og bevare deg . . . fred.

*Meigheten Amen. (Noter)**Etter at velsignelsen er lyst, kan presten gi en Bibel, et Nytestamente e.l. til ekteparet. Her kan utføres egnet vokal- eller instrumentalmusikk.*

10. UTGANG

Det spilles på orgelet til utgang.

11. FRIVILLIGE TILLEGG

Når brudeparet/ektefolkene fremsetter ønske om det, tas ett eller flere av følgende ledd med som tillegg til ordningen.

- Om det skal ringes eller kimes med klokkene.
- Ringseremonien
- Trosbekjennelsen
- Altergang. I så fall kommer nattverdhandlingen etter Herrens bønn i ledd 7 og begynner med Salme før nattverden. En av de godkjente nattverdordninger benyttes. Ekteparet kommuniserer først, deretter eventuelt brudefølge og menighet.

Velsignelse av hjemmet. (Ordningen tas inn i salmeboken.)

*

Det kan holdes kirkelig forbønn for borgerlig inngått ekteskap. Da brukes ordningen i II ovenfor, med følgende innledning:

1. INNGANG

*Det spilles på orgelet til inngang**Ekteparet tar plass i koret**Presten ved alteret*

Nåde være med dere og fred . . .

2. EKTESKAPETS INNSTIFTELSE

Presten ved alteret

Gud har innstiftet ekteskapet, til glede og hjelp for oss mennesker, for at vi skal støtte hverandre og nå fram til stadig dypere samhörighet i gode og onde dager. Å leve sammen som mann og hustru er å leve i tillit og kjærighet, ha omsorg for hverandre og for hjemmet og trofast stå ved hverandres side livet ut.

Eller

Gud har skapt oss til å leve i samfunn med ham og med hverandre. Han har ordnet det slik at mann og kvinne skal være ett, og han har stadfestet dette fellesskap med sin velsignelse. Ekteskapet er Guds gode gave. Her prøves vår vilje til å dele glede og sorg, til å gi og ta imot, til å forstå og tilgi. Her skal mann og kvinne vokse nærmere hverandre og strekke seg i tro og håp mot alt det Gud har å gi.

Felles fortsettelse på begge alternativer

Guds ord sier om ekteskapet at det er hellig og ukrenkelig. Det står skrevet i 1 Mosebok:

Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem. Gud velsignet dem og sa til dem: «Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere.» Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt. (v. 27-28a + 31a)

Og vår Herre Jesus Kristus sier: «Har dere ikke lest at Skaperen fra begynnelsen av skapte dem til mann og kvinne og sa: Derfor skal mannen forlate sin far og sin mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett. Så er de ikke lenger to, deres liv er ett. Det som altså Gud har sammenføyd, skal mennesker ikke skille.» (Matt 19,4-6)

3. ERKLÆRING OM EKTESKAPET

Presten

Kjære ektefolk.

*Ekteparet reiser seg**Presten*

For offentlig myndighet har dere lovet hverandre å leve sammen i ekteskap. Etter det Guds ord vi nå har hørt, betyr dette løfte at dere skal være ett og holde trofast sammen inntil døden skiller dere. Vil dere da at vi sammen skal be om Guds velsignelse over deres ekteskap og hjem?

*Ektefellene svarer samtidig Ja.**Ekteparet setter seg*

4. SALME

Osv. som i II ovenfor.

*

Kommentar

Alterboken 1920

Stort sett må man vel kunne si at gjeldende ordning for «Brudevielse» (AB 1920) har vært utsatt for liten kritikk fra prestene.

Vi ser da bort fra spørsmålet om «obligatorisk borgerlig vigsel», som i sin konsekvens kunne få til praktisk følge at kirkens medvirkning ved ekteskapsinngåelse ble et tilbud om en etterfølgende (frivillig) velsignelses- og/eller forbønnshandling.

Ikke uventet fikk dette synspunkt liten oppslutning da saken ble sendt ut til høring.

Det vi har hørt fra samtaler i prestekretser har i alt vesentlig dreid seg om utvalget av skriftlesninger som man har funnet å være for allmennparentetisk. Ikke så få har reagert mot at alle formaningstekster som direkte omtaler ekteskapet og tiltaler ektefolket, er utelatt i vigselordningen.

Det må på denne bakgrunn sies å være dobbelt uventet at LK foreslår en såvidt radikal endring når det gjelder liturgiens ramme og innhold, som de fleste til nå har vært tilfreds med, men unnlater å gjøre noe særlig med det

ene punkt som i noen grad har vært drøftet.

To ting slår en særlig når det gjelder U:

1. *Vigselshandlingens to deler*

Prinsipielt ikke bare skjelner man mellom vigselshandlingens to deler (I. Inngåelse av ekteskap og II. Forbønn for ektefolkene), men man ønsker bevisst å skille mellom dem (LK's eget uttrykk «sondre» betyr lite til eller fra i denne sammenheng.) Dette får klare praktiske følger, og det må være riktig å spørre: Utgjør ikke disse delene alt i alt *en* kirkelig handling?

Det er av interesse å notere at verken S, D eller F opererer med et slikt skille. I S's ordning for Vigselgudstjenst(!) innledes handlingen med en salme og det trinitariske inngangsord. Etter D's ordning med en salme. Med U kommer faktisk første salme etter at ekteskapet er inngått.

En sak er hvorvidt et slikt skille er mulig eller ønskelig i praksis. En annen sak er om et slikt skille prinsipielt sett er riktig. En prest fungerer rett nok under vigselen som representant for to regimenter, men er ikke begge *Guds* regimenter?

På denne bakgrunn må vi stille oss spørrende til følgende passus fra U's motivering:

Det ville uten tvil ha bidratt meget til en klarere sondring mellom denne *første, borgerlige* del av ekteskapsinngåelsen og den etterfølgende kirkelige del, dersom presten under denne første del hadde stått ved lesepulten *utenfor alterringen*/i koret og vært iført enten vanlig mørk dress eller samarie, og deretter under hoved-del II vært iført alba med stola eller messeskjorte og stått *innenfor* alterringen. Slike *synlige uttrykk* for sondringen mellom de to deler av handlingen ville gitt brudedefølget og menigheten en meget klarere forståelse av at det her er en virkelig sondring mellom *to vesensforskjellige handlinger*, enn at man som nå bare er henviset til å slutte ut fra de ord som lyder. Sammenlign sondringen også i senmiddelalderen og hos Luther mellom akten a) utenfor kirkedøren, og akten b) foran alteret.

Det er derfor bare *praktiske* hensyn som ligger til grunn for kommisjonens forslag i utkastet.

2. Prestens avsluttende ord når ekteskapet inngås

Prestens ord etter at brudefolkene har gitt hverandre sitt løfte har nå fått form av en konstaterings- eller henvisningsformel. I AB 1920 er dette en direkte erklæring.

LK viser til at dette ledd kom meget sent inn ved ekteskapsinngåelsen, vanligvis først i løpet av 1500-tallet. Det finnes hos Luther, men i tredje person, og rettet «til verden», dvs. til forsamlingen utenfor kirkedøren.

Det er LK's oppfatning at etter luthersk syn er en slik erklæring egentlig unødvendig, men siden en sådan finnes både hos Luther og i vår tradisjon etter reformasjonen, har man likevel valgt å ta den med. Prinsipielt sett er den ikke nødvendig for ekteskapsinngåelsen, hvilket fremgår med all ønskelig tydelighet av veiledningens punkt 3.

Det er her den som har sittet under professor Knut Robberstads kateter i kirkerett må stille seg spørrende. Det er ikke så mange år siden vi lærte at det *ikke* var brudefolkene offentlige løfte til hverandre, men vigselmannens offentlige erklæring som konstituerte ekteskapet. La gå med at Robberstad talte utfra en juridisk betraktning. Men innholdet i den kommende alterbok har som kjent ikke bare teologisk interesse. Det vil bli kirkerett.

Det kan derfor være av betydning å se litt nærmere på hva Robberstad skriver. (Knut Robberstad: *Lærebok i kyrkerett. Fyreslesninger på Det praktisk-teologiske seminaret til Menighetsfakultetet*. Universitetsforlaget, Oslo-Bergen 1963)

På ekte robberstadsk vis henter han frem en rekke eksempler. Et av dem er særlig interessant i denne forbindelse:

«Heller ikkje vert det noko ekteskap dersom vigjingsmannen ikkje segjer dei ektefolk å vera, t.d. for di han uvitnar eller lynet slår ned eller kva no elles grunnen kan vera.»

Og straks etter følger konklusjonen:

«Som ein ser, er ekteskapsstiftingi ikkje ei enkel avtale, so som stundom har vorte lært. Det som stifter ekteskapet er slutt-utsegn i frå vigjingsmannen um at dei er ektefolk. So lenge den ikkje er sagt, kann ein part taka sitt ja at-

tende, og dermed vert det ingi vigjing.» Kommer ikke dette syn i direkte strid med LK's prinsipielle syn på når ekteskapet inngås?

Ellers også kunne det være en del å kommentere. Jeg skal nøye meg med to forhold. Om ikke av prinsipiell, så i høyeste grad av praktisk betydning.

3. Brudefolkene verbale deltakelse

Som man vil se foreslår LK at vår nåværende ordning endres til at brudefolkene gir hverandre (og ikke presten) sitt løfte. Dette kan det ikke være noe å si på. Annerledes kan det være når det gjelder den repeterende form løfteavleggelsen har fått etter svensk-anglikansk forbilde. Det er mulig det ikke kan gjøres på noen særlig annen måte, men sikkert er at ordningen på dette punkt vil komme til å oppleves fremmed av svært mange. Det er imidlertid intet vektig motargument.

Men vil den også oppleves vanskelig? Noen hver kan vel tenke på brudepar som det var vrient nok å få to enstavelserord ut av. Kan det tenkes at noen (mange?) vil oppleve den foreslåtte ordning så krevende at de avstår fra å søke kirkelig vigsel? Det bør være i kirkens interesse å overveie spørsmålet nøye.

LK argumenterer ikke med at den nye ordning skulle virke forebyggende når det gjelder ekteskapsoppløsningen. Det er godt. Sverige ville i så fall være et merkelig eksempel. Vi har likevel ikke vanskelig for å se at det nettopp ut fra et slikt resonnement kan være verdifulle elementer å hente inn fra U. Spørsmålet er som sagt bare hvor mange vi med denne nye ordlyd kan komme til å skyve fra oss.

4. Vigselstalens plassering

I AB 1920 er talen plassert nesten først. I U er talen plassert vesentlig lenger ute i handlingen. Er dette en heldig plassering? (I S er talen plassert mot slutten eller helt til slutt. Så også i F. Annerledes er det i D hvor talen følger etter salme, bønn og skriftlesning, men før selve ekteskapsinngåelsen.)

LK anser det sannsynlig at talen kan bli påhørt med større ro og oppmerksomhet på et se-

nere tidspunkt i handlingen, når selve ekteskapsinngåelsen er over og bare forbønnen står igjen.

Men kan det ikke like fullt tenkes – om man først anlegger en psykologisk betraktningmåte – at mange nå vil kople av og ut, ettersom «vigselshandlingens høydepunkt» forlengst er passert? Er det helt utrolig at man med den nye plasseringen av talen kan få følelsen av at brudefolket ønsker prestens tale sløyfet eller ferdig fortrest mulig, så de kan komme videre til fotograf og bryllupsmiddag?

Sikkert er at man bør drøfte den psykologiske side ved vigselstalens plassering.

En rekke eksempler på gode ting er det selvsagt

også mulig å hente fram fra U. Her skal særskilt nevnes ordningens pkt. 2: *Ekteskapets innstiftelse* (Alternativene bør sløyfes. det første er best.) En verdifull basis for hele vigsels handlingen er lagt i og med disse skriftavsnitt fra Genesis 1 og Matteus 19.

Til sist finner vi særlig grunn til å takke for den arbeidsmåte LK i den senere tid har fulgt, nemlig i særlig kompliserte saker å sende ut et foreløpig utkast til høring. Et slikt foreløpig utkast forelå alt i fjor, og man merker seg med interesse at LK åpenbart har tatt en del av de innvendinger til følge som høringsrunden bragte fram.

Kirken vil også i fortsettelsen bare tjene på et samarbeide om våre nye liturgier.

«Ordnung muss sein?»

Vi lever i en liturgisk grotid. Vi får liturgi etter liturgi – eller «ordning» som det heter. Tilsynelatende går vi mot et liturgisk mangfold. I realiteten synes viljen til å uniformere å være vel så merkbar.

På et visst sted i den tidligere konfirmasjonsliturgien het det at presten holder «en kort tale i kordøren». Med et godt grep i vingene på prestekjolen kunne han der si konfirmanter, foreldre og menighet det som lå ham på hjerte. Kanskje lå det for mye der, vi har nå fått en fast formulert tale i stedet, som vel kan avvikles på rimelig tid. Et usikkerhetsmoment mindre.

Noe tilsvarende kan vi se i dåpsritualet, hvor det riktignok er gitt anledning til en innledende kort tale. Innledningen og avslutningen er for sikkerhets skyld fastlagt ved kongelig resolusjon.

Vi har et høringsdokument liggende i en skuff – der heter det i en viss veiledning at en grunnsten til kirke bør være 31 x 22 x 15 cm. Det har vel sine grunner. Men man blir litt urolig over det som har skjedd på dette området til nå. Biskopene får selv svare for hvordan de har lagt ned grunnstener og hvilket format de har hatt, jeg vil tro den nye ordningen med veiledning vil oppleves som en lettelse.

I dette perspektiv er det imidlertid mye som kunne trenes i vår kirke: Et par rekker frie intimasjoner til bruk ved familiegudstjenester, en ordning for åpning av menighetsrådsmøte, ungdomstreff, eldresamvær, «ordning for hilsing ved utgangsdøren» m.v. Alt for mye av dette skjer på lykke og fromme.

I et annet perspektiv kunne det være verd å betenke om ikke all denne «ordning» ned i detaljer vil avføde to typer liturger som vi vil like omtrent like lite: Den ene er en engstelig funksjonær, som så å si lever med gudstjenesteboken i venstre hånd, klar til å se etter om noen har bestemt hva han skal si. Den andre – og det er dog den prestetypen som har best sjanse for å overleve i dagens presteyrke – kjenner seg aldeles overregulert og legger boken til side med et oppgitt sukk. Vi er ikke tjent med noen av delene.

Hvor vil jeg så? Jeg vil slå et slag for det synspunkt at *det blir ikke bare kaos selv om ikke alt er regulert*. La oss gjerne få mange liturgiske modeller. Men la oss slippe en obligatorisk regulering av alt sammen. Det må være mulig å finne en mellomting mellom «forbudt» og «påbudt» også i kirken – en tilstand der sakene vinner frem ved egen kraft og vekt. Jeg kaster fram et nytt begrep til velvillig overveielse: «Anbefalt».

BHF

Paragraf 2 enda en gang

Det skal ikke mer til enn et *sideblikk* på Grunnlovens § 2 før følgende står fast:

Bestemmelsen om at «den evangelisk-lutherske religion forbliver statens offentlige religion» har aldri vært ment som noen verdiparagraf for den norske stats samlede virksomhet.

Paragraf 2 fikk sin form som en refleks av konfesjonsstridighetene i Europa etter reformasjonen. Man hadde i denne periode til fulle erfart hvor skjebnesvangert det var å mangle en konfliktdempende grensesetting på religionens område. Derfor kom man i Augsburg (1555) frem til det klargjørende prinsipp at et lands religion skulle følge av fyrstens trosbekjennelse (*cuius regio, eius religio*).

Dette prinsipp hadde siden vist seg uerstattelig, og blir derfor også nedfelt i den norske grunnlov av 1814.

Denne bakgrunn forklarer bruken av det litt diffuse religionsbegrepet i § 2, som nærmest må forstås synonymt med «kirkesamfunn» (jfr. ordspillet fra Augsburg). Og uttrykket forbliver signaliserer i denne kontekst at det heller ikke i 1814 er aktuelt å bytte ut statens evangelisk-lutherske preferanse (som også er fyrstens foretrukne bekjennelse, jfr. § 4) med noen konkurrerende retning.

Med andre ord skal staten fortsatt ha den evangelisk-lutherske kirke som sitt offisielle kirkesamfunn, og har forpliktet seg til å sørge for at denne kirke utfører sitt oppdrag i henhold til det genuine ved nettopp denne trosbekjennelse (jfr. § 16). Denne konsekvens er også tydelig markert av Høyesterett i dommen mot Børre Knudsen 1983, jfr. utg. ved A. Fliflet s. 20.

Hva § 2 ellers kunne brukes til, er et politisk spørsmål der folket i siste instans bestemmer. Er det imidlertid sikkert at kirken burde glede seg over en utvikling som eventuelt knytter statens verdier til et bestemt kirkesamfunns navn? For min del svarer jeg et klart *nei*.

Det er i strid med grunnprinsipper i «den evangelisk-lutherske religion» selv å gjøre denne til styringsnorm for samfunnslivet, jfr. CA XXVIII. Og det å knytte seg til «evangelisk-luthersk», men mene «kristne grunnverdier», «naturrettslige prinsipper» e.l., er misbruk både av Luthers og Evangeliets navn. (eller for å bruke en snev av Balsfjorddialekt: Jeg vil ikke være med på å misbruke Guds navn med en slik forfengelighet!)

I den evangelisk-lutherske kirke i Norge skal selvsagt alt foregå på evangelisk-luthersk vis. Her er konfesjonsbestemmelsen i høy grad på sin plass, selv om mange forsøker å vanne den ut. I staten – derimot – skal det herske religionsfrihet, samtidig som man samler seg om verdier i pakt med det beste i vår felles kristne og humanistiske tradisjon, jfr. gode ansatser – riktignok beskjedne – i høyesterettsdommen s. 24.

For å få denne avgjørende distinksjon klart frem, kommer vi knapt utenom å formulere statens verdigrunnlag på en helt annen måte enn i § 2, der enkelte altså hevder at vi allerede har en brukbar formulering.

Om et slikt initiativ blir tolket som et tilbakeskritt eller en offensiv for kirkens samfunnsengasjement, avhenger helt av hvordan kirkens organer uttrykker seg. Jeg håper inderlig at høstens (siste?) frivillige kirkelige landsmøte kjenner sin besøkelsestid.

TJS

Kirkens embete

Spørsmålet om embetet står igjen sentralt på kirkens dagsorden, og det ikke bare i en sammenheng.

Liturgikommisjonens utkast til nye vigslingsordninger blir kjent for offentligheten gjennom boken «*Så tilhoider og formaner jeg deg*» i Presteforeningens studiebibliotek.

Komiteinnstillingen om «*Embete og råd*» (fra en Kirkerådsoppnevnt gruppe), som i disse dager er ute til høring, er også kjent av en del. Det samme er Bispemøtets sak 3/84: *Avgjørelsesmyndighet vedrørende gudstjenester og bruk av kirker*.

Når det gjelder disse to siste sakene er det mange som ønsker at de ikke må drøftes hver for seg, men må sees i sammenheng og da aller mest med den kommende innstilling fra Læreutvalget. Her

må nødvendigvis slike grunnleggende spørsmål tas opp til en virkelig alvorlig drøfting. Vi har tid til å vente –.

Selv kan jeg naturlig nok ikke i et kort sideblikk vie disse store saker den oppmerksomhet de fortjener. Relativt fritt i forhold til det førnevnte, vil jeg bare få understreke noen enkeltheter. Selvsagte ting, vil noen sikkert mene. Men nettopp derfor, fordi «det selvsagte» ikke er så selvsagt lenger.

Spørsmålet om kirkens embete er ikke et spørsmål om makt eller rett, hverken prestemakt over lekfolket eller om pastorale rettigheter vis a vis andre tjenesteinnehavere.

Noe forenklet vil jeg først si at spørsmålet gjelder *Guds ord og kirkens orden*. Når Gud har innsett et embete (CA V) har han gjort det

- 1) For Ordets skyld
- 2) For ordens skyld.

For Ordets skyld

For at mennesker til alle tider skal kunne komme til tro og bli frelst, har Gud ikke bare gitt oss et ord om forsoningen, men også en forsoningens tjeneste knyttet til dette ord.

Nå er det ikke bare prestene som skal forkynne. Den som setter kirkens embete høyt har ingen grunn til samtidig å sette munnbind på lekfolket. «Jeg skulle ønske at hele Herrens folk var profeter» er i denne sammenheng noe løst tilknyttet den opprinnelige situasjon. (Num 11,29), men klart nok som signal inn i vår egen kirkesituasjon og den utfordring til evangelisering vi her møter.

Og likevel er embetet der for Ordets skyld. At det alltid skal lyde og at det skal lyde klart og rent.

Den normale kirkesituasjon er etter Skriften den pressede kirkes kår. Det visste kristne før oss mer om. Eller kanskje vi vet nok selv – om vi er villige til å innrømme at vi presses hardt nok på annet vis. For ikke å snakke om det press kristne andre steder i denne dag lever under.

Når det virkelig koster noe, ja når det kan komme til å koste alt, når folk flest blir tause og stikker pipen i sekk, også da skal Ordet lyde, mennesker kunne komme til tro og bli frelst. Også da skal mennesker bevares i troen gjennom forvaltningen av nådens midler.

Så står da kirkens embete der som garantien for en kontinuerlig nådemiddelforvaltning – i alle kirkesituasjoner og gjennom alle kirketider.

For ordens skyld

Den lutherske kirke har talt store ord om det allmenne prestedømme eller «de troendes prestedømme», som det også er kalt. Vi burde kanskje heller kalle det så i en tid hvor det av mange tales oftere om dåpen enn om dåpen og *troen* som dette prestedømmes grunnlag.

Og likevel fant Luther grunn til å minne om: «Nettopp fordi vi alle er like meget prester, må ingen selv stikke seg fram og utse seg til uten vår vilje og vårt valg å gjøre det som vi alle har myndighet til.»

Menigheten har, som en menighet av prester (de troendes prestedømme), selv rett til å kalle den som skal være deres prest (det kirkelige embete). Men når dette valg er foretatt, er det presten og ingen annen som er prest – og intet annet. Det er nødvendig slik – for ordens skyld.

La oss ikke gjøre dette forhold uklart. Det gjelder kirkens embete og de troendes prestedømme såvel som andre kirkelige tjenester.

Presten er ikke noe større eller noe mer, men noe annet. Ikke i egen kraft og styrke, men i kraft av det oppdrag han har fått seg betrodd.

For menighetens skyld

Kirkens embete er ikke det eneste i kirkens liv. Gud gav mange gaver. Alt skal tjene dette ene formål: At de hellige kan utføre sin tjeneste, og Kristi legeme bygges opp (Ef 4).

Kirkens embete er gitt *for menighetens skyld*.

Det er av kjærlighet til og omsorg for det folk som Gud kaller sitt at Han har gitt det «hyrder

og lærere». Hans hjord må alltid næres, voktes og ledes. I seg selv er den svak og sårbar, men den har sin styrke i Ham og i det ord Han sender sine hyrder ut med.

Her er et og annet for hyrden å grunne over – som ikke leder til hovmod, men til ydmykhet.

Johannes Smemo uttrykker det slik: «Guds ord i menneskemunn. Guds frelserverk lagt i menneskehender. Det er og blir umulig». Og dog er det sant!

Martin Lönnebo' har i sin tankevekkende bok «Kristendomens återkomst» et «Porträtt av en nutida präst», som jeg har tillatt meg å gjengi noen linjer fra under «Lesefruktet». Se nøye på det portrettet! «Man talar om nya grepp, men ingenting kan ersätta greppet om Bibel och kalk.» Ingen må finne på å kalle dette høykirkelig. Det fører oss ikke opp i høyden. Det fører oss ut på dypet. Det peker på og preker om hva vi selv og alle mennesker dypest sett trenger.

Det vår kirke kan trenge nettopp nå er en slik fundamental besinnelse på kirkens embete.

TK

«Med Jesus gjennom livet»

I sommer kom det nok en lærebok for konfirmanter fra Luther Forlag, som dermed har hele tre konfirmantbøker på markedet. «Med Jesus gjennom livet» er oversatt fra svensk og bearbeidet for norske forhold av Tore Kopperud. Den svenske forfatteren er prost Sven-Arne Svenungsson (Göteborgs stift).

Bearbeidelsen til norsk består først og fremst i en mindre omredigering av stoffet for å tilpasse boken til Plan for Konfirmasjonstiden i Den norske kirke (PKT). Dessuten er en del illustrasjoner skiftet ut.

Disposisjon

Boken innledes med et oppslag om konfirmasjonstiden, så følger «Gudstjenesten», «Kirkeåret», «Bibelen» og «Bønnen». Deretter følger et oppslag om den treenige Gud, og så følger boken trosbekjennelsen kombinert med frelseshistorien – alt i alt ca. 30 kapitler fordelt på ca. 50 oppslag.

Til 1. trosartikkel er budene knyttet, 2. trosartikkel har en bred fremstilling av Jesu liv, til det 3. artikkel er knyttet oppslagene om «Kirken», «Dåpen», «Omvendelsen», «Tro-tvil», «Nattverd», sjelesorg/skriftemål og Jesu gjenkomst. Siste oppslag er en utfordring til tro – til å gå «med Jesus gjennom livet.»

Bakerst finner vi gjengitt fra 1 Mos 1–3 om skapelse og syndefall og noen sider til notater.

Alt i alt dekker boken det meste av kjernestoffet som er angitt i PKT.

Kombinasjonen katekisme – frelseshistorie gir boken noe av dens særpreg. Forbindelsen er anskueliggjort for brukerne ved at en stilisert «frelshistorisk frise» stadig kommer igjen med angivelse av det frelseshistoriske «sted» for hvert hovedkapittel.

Presentasjonsform

I tillegg til den systematisk/frelshistoriske disposisjon, er det den grafiske utforming som gir boken særpreg. Lærestoffet er gjennomgående ordnet slik at hvert av de ca. 50 oppslagene danner en helhet. Venstresiden har gjerne en helsides illustrasjon, mens høyresiden har tekst.

Illustrasjonsmaterialet er fotografier, fotomontasjer og tegninger – alt i meget delikat farge-trykk. Motivene er hentet fra dagligliv og natur, dertil er forholdsvis mange hentet fra kirkeinte-

riører som gjennom former, farger og anvendelse viser hvor vi finner kjernen i vandringen med Jesus gjennom livet. Boken har flere bildeserier som illustrerer historien om Jesus (tegnet), lidelseshistorien (skulptur), Jesu oppstandelse (skulptur), kirken som vokser frem (tegnet) og den fortapte sønn (stiliserte tegninger med symboler). Hvert oppslag har en punktvis presentasjon av emnet, sammenfatning, arbeidsoppgave(r)/spørsmål/repetisjonsspørsmål.

Illustrasjonene

Illustrasjonene er verd en særlig omtale, både fordi de i så høy grad bidrar til bokens særpreg og fremstillingen og fordi de gjør boken til en usedvanlig vakker bok.

Godt over 1/3 av boken har helsides fargeillustrasjoner – noen av dem har tekst lagt på. De fungerer som motivering og/eller aktualisering i oppslagene ved å gjengi en aktuell situasjon, formidle en stemning eller en visuell effekt som kan sette tankene i sving og være en port inn i temaet.

Teologisk profil

Teologisk representerer boken sentral luthersk kristendomsforståelse. Den frelseshistoriske strukturen gir bevegelse i fremstillingen og åpner for et teosentrisk forstått eskjatologisk perspektiv. Selv om fremstillingen i boken er knapp, finner vi flere markerte vurderinger f.eks. m.h.t. stat/kirke, abort, u-landsproblematikk, mobbing, forholdet dåp omvendelse og forsoningen. Vi gir vår tilslutning til standpunktene i boken, samtidig som det nok kan bli nødvendig å utdype og forklare noe.

Anvendelsesmuligheter

Fremstillingen i boken er enkel og grei – den byr ikke på store leseoppgaver, og vil kunne brukes av konfirmantene på egenhånd, når det er ønskelig. Boken kan brukes som forberedelse til time-ene, i noen grad som ressursbok under timen eller som en hjelp til sammenfatning og repetisjon etterpå.

Det er ikke laget noen lærerrettledning til boken. Det er en vesentlig mangel. Forlaget sier i presentasjonsbrosjyren at konfirmantlæreren er den viktigste ressursen i forbindelse med boken. Hvorledes de to ressurser bok og konfirmantlærer skal samordnes, får den enkelte finne ut.

Boken er markert stofforientert, med en del aktualisering. Etter mitt skjønn vil konfirmantlæreren møte sin største utfordring når undervisningen skal inneholde problemdrøfting, samtale, gruppeoppgaver – ja, elevaktivitet i det hele. Aktualisering ut over det boken byr på, blir også en sak for konfirmantlæreren.

Konklusjon

Boken særpreges av en meget tiltalende typografisk utforming. Den gir en knapp og grei innføring i det sentrale lærestoffet i konfirmasjonstiden. Konfirmantlæreren får liten metodisk rettledning – stor personlig frihet. Fristelsen til å bruke boka som det vesentlige innhold i undervisningen kan føre til et nokså passiviserende og monotont opplegg. Konfirmantlærere som har noen års erfaring og som selv ønsker å være den viktigste ressurs i konfirmanttiden, har fått et godt hjelpemiddel.

Sven-Arne Svenungsson/Tore Kopperud: *Med Jesus gjennom livet*,
Luther Forlag, Oslo 1984.

Forkynnensens exodus

Å gi seg i kast med en bok av Tor Aukrust om forkynnensens krise, skjer under adskillig forventning. Han eier bred teologi- og åndshistorisk orientering. I sin tidligere produksjon har han endog en akademisk avhandling om «Forkynnelse og historie» (1956). I tillegg kommer praktiske erfaringer som prest og prestelærer.

Bokens tittel «Exodus», slår umiddelbart an et grunnmotiv i forfatterens anliggende: Kirkens bevegelsesretning går fra tempelet og ut til torget. Forutsetningen for denne kirkens sentrifugale dynamikk ligger i Kristi offer, som betød punktum for alle templer i betydningen offer-institusjon. Kristus brøt ned gjerdet mellom det hellige og det profane – og denne handling har gitt kirken dens fundamentale orientering: «Kristendommen er en exodus-religion» (s. 32).

Å understreke exodus-motivet som et grunnmønster for kirken, er forsåvidt hverken nytt eller sensasjonelt. Men det er bra at Aukrust gjentar det akkurat nå. Han driver dessuten sin exodus-tese så innfallsrikt og velformulert at den etser seg fast i erindringen.

Samtidig kan jeg ikke fri meg fra det inntrykk at Aukrust utfolder sine synspunkter så ensidig og ubeskyttet at vesentlige spørsmål reiser seg under lesningen. Det gjelder ikke minst «dette vanskelige ordet 'kirke'», for å gripe til hans egen formulering (s. 38).

Exodus og Gudsfolk

Rett på sak: Det som ikke kommer til sin rett i Aukrusts fremstilling, er det vesentlige poeng at til exodus hører også et *folk*, et *Guds folk* – som ikke *bare* er «sendt» og «spredt» og drevet ut på torgene. Men som også har sitt fellesskapsliv, sine interne åndelige funksjoner og «strukturer». Aukrusts forkynnensbegrep er ensidig sentrert om «budskapet» – det evangeliske *kerygma* ropt ut på torget. Ingen kan påstå at dette ikke er hovednerven i kirkens forkynnelse. Svakheten hos Aukrust er at vi nesten ikke fornemmer de *utfyllende* strenger, og det skyldes nettopp at kirketeologi er et forlegenhetstema hos ham. Konkret tenker jeg her på den lærende og undervisende forkynnelse, det nytestamentlige formaningsstoff etc. – Dette er aspekter som nødvendigvis hadde kommet mer i sentrum hvis man tar på alvor det forhold at til exodus hører et Guds folk, som finner det *legitimt* også å ta seg av den internt konsoliderende og selvoppbyggende side av dets liv. For bare slik vil den i lengden ha åndskraft til å bety noe reelt på torget!

Nå kunne man replisere at vi har å gjøre med en bok om forkynnens og ikke et utkast til en kirketeologi. Men i dette tilfelle er det på punkt etter punkt så åpenbart at Aukrusts *kerygma-monisme* – jeg finner ikke bedre uttrykk – er en funksjon av en porøs og ufullstendig kirketeologi. Man ser symptomer på samme forhold i den ytterst beskjedne rolle sakramentene spiller innenfor bokens teologiske horisont. Man merker seg videre betoningen av kirkens *oppdrag*, uten en tilsvarende omsorg for kirken som personsamfunn av Kristus-troende. Inn i dette mønster faller også en viss polemikk mot uttrykk som «kirken selv» og «kirkens selvforståelse» (s. 44ff).

Noe av kraften i disse anmerkninger ville sikkert blitt ladet ut dersom Aukrust ikke hadde arbeidet med sin exodus-tese så abstrakt og formalt. Menigheten, samlet som *koinonia* og sendt som budbringer til torget, hadde nok fått klarere konturer om Aukrust hadde gått i nærkamp med følgende problem: Hvordan utformer vi – sammen – *konkret* og *praktisk* denne kirkens forkynnens-exodus i dagens situasjon?

Liturgiens ghetto-mekanismer

I randsonen av det problemfelt vi her har tatt opp såpass inngående ligger Aukrusts påstand om at liturgien i vår kirke også er med på å gi kirken et visst ghetto-preg. Jeg er redd hans meget åpen-

hertige overveielser omkring liturgiens ghetto-mekanismer langt på vei er treffende. Men han virker for *resignert* på liturgiens vegne! De signaler han her gir (s. 46ff), kan umulig anspore presbyter og organister til å gå løs på det undervisnings- og informasjonsarbeid som nå venter på oss for å oppøve dypere sans for kirkens gudstjenesteliv. Man gjør ingen pasient frisk ved bare å samle seg til veklage rundt sengen!

Lesegleder

Etter disse anførsler, skal det pekes på noen av bokens mange og utvilsomme fortrinn. Interessante er f.eks. Aukrusts overveielser omkring ordets generelle krise i vår tid. Treffende anfører han dessuten at forkynnelsen alltid har vært og vil forbli i krise. «Krisens dyreste årsak er at Gud har tatt en uhørt risiko ved å overlate forkynneroppdraget til mennesker» (s. 70).

Ellers noterer man seg forfatterens kraftfulle ja til «det folkelige», og hans anerkjennelse av legmannsforkynnelsen.

Særdeles nyttig er det at Aukrust så poengtert understreker en hovedtese fra sin tidligere avhandling: Gjennom forkynnelsen er det den oppstandne Kristus som selv taler. For Kristus er nåtid: «Forkynnelsen er ingen ferjemannsjobb. Jesus Kristus ber ikke om å bli satt over elven mellom oldtid og nåtid. Han sprenge graven og gikk inn i nåtiden, gikk inn i og fortsetter å gå inn i all nåtid, også vår» (s. 91).

Nyttig er også oppgjøret med «myten om det moderne menneske». Ellers ligger det et spennende og utfordrende oppslag i Aukrusts overveielse til budskapet om Guds vrede (s. 158ff).

Mellom ekko og exodus

Alt i alt er dette slett ingen progressiv og «moderne» bok om forkynnelsen. Jeg hører nesten like mange *ekko* fra de siste tiårs teologihistorie som ansporende signaler til en forkynnelsens *exodus* mot en utfordrende kirkesituasjon. Her rusler Karl Barth fortsatt i de homiletiske kulisser. Heidegger og Bultmanns analyser av menneskelivets grunnvilkår tilkjennes i en viss grad et forlenget liv. Minner om 60-årenes exodusteologi dukker opp over erindringens horisont. Og når bibelforskningen trekkes inn, er det den redaksjonshistoriske metode som kommer på tapetet. – Derimot fins det knapt en eneste referanse til en nyere homiletisk lærebok!

Dermed har Aukrust egentlig ikke skrevet en homiletikk, men et forkynnelseteoretisk forarbeid i populær form. Han ruller ut en lang løper frem til prekestolen, men han fører oss knapt opp på den! Ei heller tar han oss med inn i predikantens verksted, til forkynnelsens håndverksmessige sider. – Et inntrykk som sitter tilbake etter lesningen er at Aukrusts teologiske forfatterskap i stor grad preges av kontinuitet og fasthet.

Sosialetikken – fuglen som fløy?

På ett punkt brytes dette inntrykk: ved sosialetikken. Det vekker både undring og nysgjerrighet at sosialetisk forkynnelse bare er et marginalet fenomen i en slik bok, når forfatteren i 1960-årene vitterlig fremsto som en sosialetisk pionér i Norden. Av de to ganger sosial-etisk forkynnelse tematiseres, er dessuten den ene i klart advarende ærend (s. 105f).

Min umiddelbare tanke ved synet av Aukrusts bok var denne: Nå skal vi vel endelig få det avklarende og autoritative ord om temaet sosialetisk forkynnelse! Men, nei –. Og spørsmålene stiller seg i kø: Har Aukrust siden 60-tallet kjølnet på temaet? Er han blitt overveldet av et uhyre komplisert problemfelt (jfr. hans bidrag i konferanserapporten *Kirken og samfunnet*, NAVF 1979). Har konkrete erfaringer fra prestedtiden på Hamar gitt ham kaldt vann i blodet? Eller ligger det i hans nedtonte røst en stille protest innenfor et teologisk miljø hvor kirkelig *exodus* i ikke liten grad er gjort ensbetydende med nettopp sosialetikk?

Innfridde forventninger?

Den som går til Aukrusts bok for å finne en teoretisk og praktisk homiletikk som er faglig å jour med den internasjonale debatt, vil trolig bli en smule skuffet. Den som derimot trenger å ruste seg med noen kapitler av en «forkynnensens fundamentalteologi» i en prekenkritisk tid, vil hente mye stoff til øket klarsyn og frimodighet. I alle fall får man nyte godt skrivehåndverk som tilleggsgevinst –.

Tor Aukrust: *Exodus. Om forkynnensens krise.*
Land og Kirke/Gyldendal. Oslo 1984.

OS

R. Bohren: *Geist und Gericht. Arbeiten zur Praktischen Theologie.* Neukirchener Verlag. Neukirchen – Vluyn 1979. 204 s. DM 38.

«Im Vertrauen auf das Kommen des Geistes nehme ich wahr, dass ich mich im Gericht finde: ich selbst, meine Kirche, meine Fakultät und das Volk, in dem ich lebe. Unsere Wirklichkeit hält der Verheissung nicht stand.»

– Med denne introduksjon åpner R. Bohren sin annen samling av enkeltstudier til den praktiske teologi, og gir dermed en forklaring til den noe fremmedartede boktittel: «*Geist und Gericht.*» Han følger hermed opp den tilsvarende samling *Dem Worte folgen* (1963).

Denne bukett av artikler, forelesninger etc., gir et godt speilbilde av Bohrens produksjon og spennvidde: Vi merker fortsatt den sentrale rolle pneumatologien spiller som basis for hans tenkning. Det gjelder både i de homiletisk anlagte bidrag og de pastoralteologiske. Viktige studier som «Reformatorsche und neuprotestantische Definition der Predigt» og «Definition der Predigt bei Karl Barth» er nytrykt i boken. Videre merker man seg bidraget «Die Laienfrage als Frage nach der Predigt», som peker på den ubrytelige sammenheng som består mellom forkynnensens substans og lekfolkets åndskraft: «Sage mir, wie deine Laien sind, und ich sage dir, wie du predigst» (s. 59). – Et par artikler om sjelesorgen er også leseverdige, særlig «Gemeinde und Seelsorge», hvor Bohren ensidig og provoserende skriver om «eine Seelsorge nicht von Spezialisten, sondern eine Seelsorge des Volkes Gottes» (s. 42). – Bokens avsluttende bidrag lar oss få møte *kunstneren* i teologen Rudolf Bohren.

Alt i alt uhyre stimulerende lesning! Bohren er en beåndet provokatør –.

OS

Frithiof Dahlby/Lars Åke Lundberg: *Nya kyrkokalendern* Verbum, Stockholm 1983 286 s. Sv.kr. 140

Denne boken er en ajourført utgave av Dahlbys Kyrkokalendern som utkom første gang i 1960 og senere er kommet i tre opplag. Den nye utgaven er omarbeidet etter Svenska kyrkans nye kirkeår (Jfr. Evangelieboken av 1983).

I bokens første del gjennomgås hver enkelt av kirkeårets søn- og helligdager. Dagens profil tegnes i lys av liturgihistorien og ved hjelp av dagens kollektbønn og tekster. En rekke praktisk-liturgiske forslag kan til tider også være nyttige.

Boken vil utvilsomt kunne få betydelig bruksverdi også hos oss, selv om ikke vårt eget nye kirkeår i ett og alt faller sammen med det svenske.

Utenom bokens første del vil jeg særskilt nevne en verdifull liturgisk ordliste. Ellers er det i boken mye typisk svensk stoff, som vil ha liten praktisk betydning for storparten av det norske presteskap – utover den innsikt som boken unektelig gir når det gjelder denne vår søsterkirke.

Alt i alt: Et naturlig og godt tilskudd til prestens håndbibliotek.

TK

Carl Henrik Martling: *Tider och dagar* Förlagshuset Gothia, Göteborg 1984 32 s. Sv. kr. 30

Mange av dette blads lesere har sikkert skaffet seg forfatterens homiletiske utkast til kirkeårets prekentekster, «*Mitt i verkligheten*» I/II (1983). Etter oppfordring er de liturgihistoriske innledningene til disse to bøker nå samlet i et

eget særtrykk, som en kort introduksjon til kirkeåret.

Alt som kan bidra til å øke forståelsen av kirkeåret som *året som lever*, må vi hilse velkommen. Så også dette lille heftet.

TK

Karl-Henrik Lomaeus (red.): *Dagboken med kyrkoalmanacka 1983-84* Verbum, Arlöv 1983 96 s. Sv.kr. 28

For det første: Denne boken har lite eller intet til felles med vår egen Kirkekalender.

For det andre: Denne anmeldelsen kommer selvsagt altfor sent. Når dette leses er det bare en snau måned igjen av det kirkeår den vil vie oppmerksomhet. Men kunne disse linjene være en slags plogspiss fram mot neste års utgave, så var likevel ikke så lite oppnådd.

Dagboken kommer ut hvert år (dette er 10. årgang) og følger naturlig nok det svenske kirkeåret. Den har verdi for det – også egenverdi i forhold til den litteratur som er anmeldt ovenfor. Den er på mange måter et godt liturgisk supplement.

Inneværende års utgave gir dessuten en god oversikt over den svenske Evangelieboken av 1983, og hvor mange norske prester er orientert om den?

Boken har allerede et norsk tilknytningspunkt idet Ottar Ottersen har ansvar for det praktisk-teologiske innholdet med kirkekunnskap, liturghistorie og opplysninger om skikk og bruk gjennom kirkeåret. Dette blads lesere bør selv sørge for at det knyttes flere bånd mellom denne svenske kirkedagboken og Norge.

TK

PS.

Rykende fersk, mer fargeglad enn noen gang, men like innholdsrik foreligger nå også kommende års kirkedagbok (1984-85) med særstoff om bl.a. fastetiden, dåpen i de tidligste kirketider, de liturgiske klær og farger. Anbefales!

TK

Peter Stern:

*Telefonsjälavården.**Arbetsätt – uppgifter – problem,*

Verbum Förlag
Ålvsjö 1983 (154 s.)

Kyrkoherde Peter Stern, som har lang erfaring med telefonsjesorg i Luleå stift, har skrevet en interessant og fyldig «prästmötesavhandling» om denne virksomheten. Det finnes etter hvert så mange nordmenn som er engasjert i et lignende arbeid gjennom «Kirkens SOS», at jeg skulle tro mange griper begjærlig etter en svensk erfaringsrapport med atskillig prinsipiell argumentasjon. Man skal heller ikke ha bladd mye i Sterns avhandling for å oppdage at den er meget nyttig for sjelesorgen generelt.

Etter noen historiske innledningskapitler, samler forfatteren sin veiledning om ensomheten, som han betrakter som grunnproblemet for dem som griper til sjelesorg-telefonen. Deretter følger en innføring i arbeidet med familiepørsmål, rusproblemer, psykiske sykdomstilstander, selvmord og spørsmålet om mening og livssyn. Vi får også en nyttig innføring i problemene med taushetsplikten og «gjengangere» ved telefonen. I de mer generelle avslutningskapitler viser Stern god innsikt i internasjonal sjelesorgdebatt, og han tar meget klart avstand fra en ensidig amerikansk innflytelse i sjelesorgen, bl.a. gjennom følgende utsagn: «Vi måste på allvar ställa frågan, om vi är beredda att i själavården och i teologin i övrigt överta svagheten hos mycket av den amerikanska teologin och själavårdstradisjonen. Bristen på teologisk substans kan leda till att själavården flyter ut i allmän medmänsklighet» (s. 118f).

TJS

Henri J. M. Nouwen:

Det nya ljuset,

Skeab förlag

Stockholm 1981 (52 s.)

Att söka en helhet,

Skeab Verbum

Ålvsjö 1982 (143 s.)

Nouwen er katolsk prest, født og oppvokst i Holland. Senere har han undervist ved teologiske seminarer og fakulteter i sitt hjemland, i Latin-Amerika og USA, der hans bøker er meget lest. – Nouwens grunnleggende spørsmål er følgende: Hva betyr det å leve i Jesu Kristi ånd?

I lys av dette spørsmål lar han menneske- og kirkeliv bli utfordret av sann spiritualitet. Denne utfordring trenger også vår egen kirke, der mange såkalte «åndelige veiledere» helt mangler ånd.

De to svenske oversettelser som her omtales, er meget forskjellige. Den første er et lite hefte som skildrer hans mors død (1978) og det budskap han mottok midt i sorgen: «Att minnas henne innebær nu att äga en allt större beredskap att ta emot Anden och att på ett allt klarare sätt se min egen kallelse» (s. 51).

Denne beredskap er imidlertid allerede klart dokumentert i boken om helheten, som ble skrevet noen år tidligere. Her stanser Nouwen særlig ved ensomhet, gjestfrihet og bønn. Det finnes knapt én side uten en spennende og gi-vende ny tanke! – De som kjenner seg tiltalt av Martin Lönnebo, finner i Nouwen en av samme slekt. Perspektivrikt – er ordet.

TJS

Pål Repstad:

Fra ilden til asken

En studie i religiøs passivisering
Universitetsforlaget 1984 (290 s.)

Repstad, som er sosiolog og dosent ved Agder distriktshøyskole, har skrevet en viktig bok om hvorfor folk trekker seg ut av kristne miljøer. Materialet kan synes lite – han har intervjuet 21 personer – men til gjengjeld har han kunne grave seg et stykke ned i det hver enkelt har å fortelle. Dette (en kvalitativ metode) kan være en minst like fruktbar form for sosiologi som den som imponerer med store tall i statistikker. Man må imidlertid være ekstra forsiktig med å generalisere på grunnlag av et så begrenset materiale – særlig når de få intervjuede stort sett tilhører samme geografiske område (Sørlandet) og samme sosiale lag (mellomsjiktet). Denne fristelse har da også Repstad kjempet iherdig imot.

Blant de mange ting som går frem av Repstad undersøkelse, er f.eks. at livsstilskonflikter synes langt mer utslagsgivende for religiøs passivisering enn rene troskonflikter. Repstad har i denne forbindelse også utarbeidet følgende «utviklingskjema» for dem som får problemer med miljøets forventninger til en bestemt livsstil: 1. De går inn i *bot*, og bekjenner det inn-

trufne normbrudd som synd. 2. *De stempler seg selv* negativt, samtidig som de fortsetter et nærmest «normalisert» dobbeltliv. 3. *De omtolker* livsstilkravene slik at deres eget avvik blir *kristelig* legitimt, og bytter kanskje kristent miljø for å dempe konflikten. 4. *De omtolker* sin egen livsstil slik at den utelukkende kan fungere tilfredsstillende *utenfor* det kristne miljø, og derfor trekker de seg ut.

Dette er bare ett eksempel på de mange nyttige tolkningsmodeller som finnes i Repstads undersøkelse. Hans bok bør bli obligatorisk lesning for alle som er opptatt av den avskalning som for tiden utvilsomt foregår i mange kristne miljøer.

TJS

dopet

teologisk kyrkorättsligt pastoralt

Rapport från Biskopsmötets teologiska kommission 1983 om dop och kyrkotillhörighet.
Verbum 1984, 128 s.

I den svenske kirken er kirketilhørigheten ikke bygget på dåpen, og man antar at ca. ½ million medlemmer i Svenska kyrkan ikke er døpte. Dåpen er følgelig ikke bare et kirkerettslig problem i Sverige, men like meget en pastoralteologisk utfordring.

Første del er en dåpsteologi, skrevet av professor Per-Erik Persson. «Dopet som død och genom denna död en väg till livet – döden som dop och genom dopet en väg till livet.» Slik formulerer Persson den nytestamentlige dåpsteologiens sentraltema. Bidraget har ellers en interessant drøfting av forholdet mellom dåpen og menighetens/kirkens grenser.

Departementsråd Göran Göransson skriver i andre del om dåpen kirketilslig. Så sent som i 1979 uttalte en kirkelig nemnd at dåpen ikke måtte gjøres til det eneste som berettiget til kirke-medlemskap. «Utredningsnämndens uttalande kan endast tolkas så, att svenska kyrkan, ensam i kristenheten, i sin rättsordning speglar en rätt tolkning av evangeliet», skriver Göransson, som tar til orde for en nyordning som bl.a. innebærer at en med hensyn til barna overtar den norske ordningen med et skille mellom «å høre inn under» og «å være medlem av» kirken.

Endelig skriver domkyrkokaplan Bo S. Säfstrom om dåpen pastoralt. Den liturgiske aktualiseringen har fått bred plass, spørsmålet om dåpsutsettelse drøftes med en konklusjon tilsvarende den som kom i «Dåpspraksis og dåpsopplæring i D.n.k.». *Fadderne møter vi i form av positive erfaringer med menighetsfaddere*. Vi finner ellers bl.a. et fint lite kapittel om dåpen i sjelesorgen.

BHF

Sindre Eide, Magne Lerø, Finn Wagle: *Lærerveiledning. Tro i dag. Sentrum*. Aschehoug 1984, 90 s.

Dette læreverket for konfirmanter har vokset litt etter litt – først kom temaheftene, så en lærerveiledning til dem, deretter SENTRUM, som var en mer konvensjonell konfirmantbok – nå til sist lærerveiledning til SENTRUM.

Det bør være lærerveiledning til alle konfirmantbøker, og forsåvidt kan en si at dette heftet ikke er mer enn forfatterne skylder dem som bruker SENTRUM!

På den annen side er heftet et eksempel på didaktisk arbeid med konfirmantundervisning som fortjener allmenn oppmerksomhet. Forfatterne presenterer stofftyper, drøfter innhold i og utforming av konfirmantlærerens timer, legger fram 3 mulige årsplaner for så å gjennomgå de 8 kapitlene i SENTRUM i løpet av 16 leksjoner.

Til hvert samvær finner vi et *mål* i noen få punkter, en generell didaktisk innføring i emnet, en oversikt over stofftilfang i SENTRUM/Tro i dag og endelig en beskrivelse av samværet. Kap. 7 handler om hjelpestoff i konfirmantarbeidet, kap. 8 om SENTRUM i gruppearbeid.

Friskt, konkret, nyttig!

BHF

En av de mest stimulerende bøker jeg har lest de senere år er Martin Lønnebos bok «Kristendomens återkomst» (Verbum 1982).

Det følgende er et utdrag av Lønnebos første ordinasjonstale, som i sin helhet er gjengitt i boken (s. 100-102) under overskriften: «Portrett av en nutida präst.»

TK

Som ung präst kom jeg in i en sakristia. Där hängde tre porträtt av stora föregångare. Närmast dörren var den senaste store prästen i pastoratet avmålad. En frodig man i sportkostym och färgglad slips. Vaktmästaren berättade för mig, att det var en mycket duglig och omtyckt man. Jag betvivlade det inte.

Nästa porträtt var en 1800-talsprost. Han sitter i kaftan med knäppta händer och Nordstjärnan på bröstet. Ytterligare en man med förtjänster.

Den siste i raden var från det föraktade 1600-talet. Han sitter i sina prästkläder. Ena handen har han lagt på kyrkans stora bibel. Den andra håller församlingens nattverdiskalk. Detta blev mitt porträtt. Sådan ville jag bli.

Dette gamla porträtt är för mig mönsterbilden av nuets och framtidens präst. Låt din ena hand vila på Bibeln. Använd den inte som stridsklubba. Öppna den för att ge tröst, förmaning och vägledning in i framtiden. Du skall bli förkunnare och lärare i Guds ord. Låt den andra handen fatta kalken. Den är förmedlare och nåden, Gud till ära och själar til salighet.

Kära blivande kamrater i ämbetet. Man talar om nya grepp, men ingenting kan ersätta greppet om Bibel och kalk.

Bli därför så omoderna att vår tids människa förstår, att ni är outhärliga, ty ni har något annorlunda att förmedla.

Om ni lever helt för Kristus, kommer ni att klandras, men älskas ännu mer och aldrig blir ni likgiltiga. Alltid kommer ni att med glädje minnas denna stund när förbilden för ert eget porträtt målades upp.

Om ordene:

Och plötsligt säger han i mitt minne: «Arkitektur är frusen musik». Sidner har en bok i knäet. «Det är en gubbe som hette Goethe som sagt det.» Och så skrattade vi båda två. Sen säger Sidner: «Vårt tal är också frusen musik. Våra fantasier är frusen musik. Men det är bara du och jag som vet om det.» Och jag hade associerat vidare: «Tänk om allt man säger er bokstäver som tar plats i munnen. Som ispinnar. Och man pratar ut dom ur munnen så att det blir alldeles fullt överallt.» Och Sidner sa: «Man får ju akta sig så att man inte skräpar ned med sina ord.» Jo, en sak hade Sidner också sagt: «Det kan ta mycket lång tid innan det man säger tinar upp. Ibland blir det inte musik förrän man är vuxen.» «Varför det?» Därför att man är frusen inuti sig. Fast man inte vet om det själv. Men en dag, när man är riktigt ledsen eller riktigt hungrig efter något och alldeles ensam, då kan man märka hur ens gamla ord plötsligt blir till musik.» Kanske såg jag ledsen ut, för han la till: «Fast för en del går det mycket fort. Det viktiga är att man alltid

väntar på att det ska ske. Man måste tro på det.»

(Fra Göran Tunström: *Juloratoriet*, Stockholm 1983. Boken utgis på Cappelen forlag høsten 1984)

«Jeg kan i grunnen si når jeg tok et aktivt standpunkt, at . . . nå vil jeg ikke mer. Det var vel et sluttpunkt på en lang prosess. Ei forklaring på det tror jeg var den konstante uroa jeg opplevde så lenge jeg kalte meg kristen. Alltid, alltid på vakt mot dette med synd. Alltid litt dårlig samvittighet på grunn av det. Det satt nok så dypt.»

«Jeg prøvde veldig å forstå talene. Der hadde jeg problemer med å forstå språket. Jeg husker jeg syntes det var veldig frasete, veldig mange ting som gikk igjen. Første gang du hører det, høres det veldig fint ut: «Åpne ditt hjerte for Jesus». Men når du har hørt det 97 ganger»

«Far var litt av en type. Han var en suveren misjonær, det er jeg sikker på, men han var en dårlig far. Hva de skulle med unger, kan jeg ikke begripe. Vi ble sendt hjemmefra seks-syv år gamle, og noen av oss så våre foreldre bare en eller to ganger i året. Vi har aldri hatt en prat hvor vi har prata ut om ting. Han visste vel at han ville bli fryktelig skuffa, ergo ville han ikke ta det opp. Og han nekta å forstå, når jeg sa til ham: «Hvis du presser for hardt, så skremmer du meg lengre vekk heller enn å få meg nærme.» Etter at han døde, fikk jeg bilen. Da jeg kjørte hjem etter begravelsen, kunne jeg se ham nesten fysisk. Han vurderte kjøringa i svingene. Det var han som lærte meg å kjøre bil i Afrika. Jeg følte han satt oppe i Himmelen og vurderte kjøringa mi. Så blekna han liksom etter hvert. Men jeg har ikke savna han. For jeg kjente ham nesten ikke. Jeg kjente ham som misjonspresten, men ikke som noen far.»

«Jeg tror jeg bevisst prøvde å forstå. Man leste jo av og til i bøker og ukeblad hvor man forsøkte litt å la Inge Lønning å gjøre det litt sånn

forståelig. For meg ble det en hjelp som ikke rokket ved det essensielle. Men det var ikke lov. Man skulle ikke forstå, slik at det å forstå, ble og galt. Når jeg syntes jeg kunne forstå kristendommen, og det ikke var lov, så hadde jeg ikke noe der å gjøre på en måte.»

«Mange gutter gikk i Frikirken bare fordi det var så mange sabla pene jenter der – det har jeg hørt de har sagt.»

«Det har aldri vært aktuelt for meg å ville inn i noe kristelig miljø. Det har nok delvis sammenheng med at jeg ikke liker miljøene. Jeg vet ikke hvor relevant inntrykket av ungdomsforeningen og ungdomsgruppa er i dag, men jeg snakker jo med en del folk i sånne kristelige miljøer, og inntrykket jeg får er at det er ingen steder man finner så intolerante miljøer som nettopp de kristne. Det er mitt inntrykk. Å være sammen med ikke-kristne synes jeg er mye mer givende. Det er ikke noe problem å være sammen med enkelt-kristne, men jeg vil ikke inn i noe miljø hvor en er prega av disse holdningene. Å være sammen med enkeltkristne anser jeg for å være en fordel, for det er en veldig fin balanse i tilværelsen at man kan ha ulike syn og akseptere hverandres syn.»

(Vitnesbyrd fra Pål Repstads bok om religiøs passivisering: *Fra ilden til asken*, Universitetsforlaget, Oslo 1984.)

Om synden og synderen:

Jeg siger: Lykkelige Syndere, der lider over jer Synd. For I har en Frelser.

Hvordan skal vi atter faa lært Slægten, at Syndernes Forladelse er den dyreste af alle Guds Gaver til Menneskeheden. Vi maa atter til at have Flagellanter, Folk, der pisker sig selv. Vi maa alle prøve paa at bundfryse Hjerterne i Angst for Loven og smelte dem ved Synet af Forsoneren paa Korset. Og vi maa til at tro paa

Djævelen igen. For uden Djævel heller ingen Tro. Livet er hverken Lyrik eller Epos. Det er Drama.

(Fra en preken av Kaj Munck over Matt 9,1-8, hentet fra samlingen *Med Ordets Sværd*, København 1945.)

NYTT OPPLAG!

647

Tor
Johan
Sørensen

DET FIR-FOLDIGE MENNESKE

Et personlighetsspeil til sjelesørgerisk bruk

Tor Johan Sørensen har med sin bok gett et væsentlig bidrag till den skandinaviske själavårdslitteraturen... Boken er ofta rolig (på svenska) genom sina träffande karakteristiker och helt utsökta små illustrationer. Den kan verkligen bli til nytta i själavårdsutbildning på alla nivåer och för var och en som vill tänka till i frågorna kring personlighet – trosliv – kyrkoliv.

Sven Hedenrud i Svensk Kyrkotidning

Ved hjælp af den foreliggende internationale litteratur kombineret med sin egen praktiske (og humoristiske) sans gør Sørensen stoffet anvendeligt for nutidssjælesørgere... Bogen er ligeså god til selvransagelse, som den er en hjælp i den interpersonale kommunikation.

Ernst W. Pedersen i Kristeligt Dagblad

**NKr. 135,-
(med mange
illustrasjoner)**

Sørensen har en gedigen bakgrunn for det han bringer frem. Han bearbejder stoffet på en meget personlig og innsiktsfull måte og belegger sine egne standpunkter med stor dyktighet. At det her åpnes nye veier i sjelesorgen, er det ingen tvil om.

**Einar Anker Nilsen
i Luthersk Kirketidende**

TEOLOGI I DAG

Eksemplene i boken er praktiske og hverdagslige. Lederen vil kjenne seg igjen og få hjelp til å diagnostisere personalproblemer.

Jan H. Heitmann i Ledelse

LÆR MER OM DEG SELV OG ANDRE!

Luther Forlag a.s.

**ALLE BØKER SOM ER
OMTALT ELLER
AVERTERT I DETTE
BLADET, HAR ELLER
SKAFFER VI**

FORSENDELSER OVER HELE LANDET

*Velkommen til en nyinnredet bokhandel,
med en egen teologisk avdeling, hvor praktisk
teologi skal være vårt spesialfelt*

≡ Bok & Media ≡

Lutherstiftelsens Bokhandel

Akersgt. 47 – 0180 Oslo 1 – Tlf. (02) 42 39 10

MASSEKORSBAND
MENIGHETSFAKULTETETS
BIBLIOTEK
GYDAS VEI 4
0363 OSLO 3

8:

Menighetsfakultetet
Biblioteket

11494

RVM003022

LEVENDE KIRKE

Om nådegaver, tjenester og
menighetsbygging
Av Olav Skjevesland

Når jeg har lest gjennom manuskriptet til denne boka, vil jeg ikke nøle med å karakterisere det som en begivenhet at en slik bok ser dagens lys i vår kirke.

For det første fordi vi så sjelden mottar bøker av strikte pastoralteologisk innhold.

For det andre fordi vi vel neppe før har mottatt en bok som setter pastoralteologien (og med den prestens gjerning) inn i en så vid ramme. For det tredje fordi boka kommer på det mest beleilige tidspunkt som tenkes kan.

Vi står nå på spranget ut i en debatt om embetssyn og ordinasjonsforståelse (i og med Liturgikommisjonens utkast til nye vigslingsliturgier). Denne boka er et nødvendig supplement for alle dem som gir seg i kast med Presteforeningens studiebok om dette omfattende og dyptpøyende emnet. Nå skal også forholdet mellom embete og råd drøftes i kirken (i og med endringene i kirkeordningsloven). Denne boka er nyttig lesning for alle som på noen måte får medansvar i kirkestyret lokalt, regionalt eller sentralt. Slik er den en bok i rette tid.

Boka kommer ut i «Teologi i dag»-serien. Dette er virkelig teologi for vår tid – også for lekfolket. En pastoralteologi som fører videre det beste fra vår hjemlige pastoralteologiske tradisjon, men uten å begrense synsfeltet til prestens gjerning alene. Slik står den fram som en uvanlig perspektivrik bok om nådegaver, tjenester og menighetsbygging.

Det er ikke for meget sagt at den er

ÅRETS JULEGAVEBOK TIL HELE KIRKEN!

Boka foreligger i slutten av november

Tore Kopperud

LUTHER FORLAG